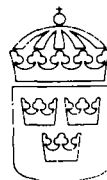

Finansutskottets betänkande

1987/88:25

om datapolitik för statsförvaltningen
(prop. 1987/88:95 delvis, 1987/88:100 bil. 2)

FiU
1987/88:25

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet propositionen om datapolitik för statsförvaltningen och fyra motioner som är väckta med anledning härav. Utskottet behandlar också fyra motioner från den allmänna motionstiden. Tre av dessa har överlämnats från försvarsutskottet tillsammans med ett eget yttrande. De behandlade motionsyrkandena avstyrks av finansutskottet.

Delar av budgetpropositionens bilagor 2 och 15, som rör datafrågor och statskontoret, behandlas också i betänkandet.

Utskottet tillstyrker de anslagsförslag som framläggs och har i övrigt inget att invända mot det som anförs i propositionstexterna.

Företrädarna för centern, folkpartiet, moderata samlingspartiet och vänsterpartiet kommunisterna har reserverat sig vad gäller följande områden.

- Fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen (fp, c) samt (vpk)
- Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (m), (fp), (c) och (vpk)
- Arbetsmiljö (m, fp, c)
- Säkerhet och sekretess (m, fp, c)
- ADB-investeringar (m, fp, c) samt (vpk)
- Standardisering och normering (m)
- Samverkan mellan stat, kommun och landsting (c)
- DAFA och ESKA Statskonsult AB (m)

Dessutom har företrädarna för centern och folkpartiet avgivit särskilda yttranden som behandlar förvaltning och omprövning av ADB-system resp. forskning och utveckling och datorcentralen QZ.

Inledning

I betänkandet behandlar utskottet

dels proposition 1987/88:95 om datapolitik för statsförvaltningen, med undantag av bilaga 2 som överlämnats till utbildningsutskottet,

dels proposition 1987/88:100 bilaga 2. Gemensamma frågor i vad avser punkterna 11 Statsrådgruppen för datafrågor och 12 Statsförvaltningens ADB-användning.

dels de med anledning av proposition 1987/88:95 väckta motionerna

FiU 1987/88:25

1987/88:Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c), i vad avser yrkandena 1–6,

1987/88:Fi14 av Lars Werner m.fl. (vpk),

1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m),

1987/88:Fi16 av Anne Wibble m.fl. (fp).

dels de under allmänna motionstiden väckta motionerna

1987/88:Fi411 av Birgitta Hambræus (c),

1987/88:Fö501 av Bengt Westerberg m.fl. (fp),

1987/88:Fö511 av Bengt Kindbom m.fl. (c),

1987/88:Fö526 av Anders Björck m.fl. (m).

Utskottet har berett försvarskottet, socialutskottet och arbetsmarknadsutskottet tillfälle att avge yttrande över proposition 1987/88:95 jämte motioner. Socialutskottet har avstått från att yttra sig. Inkomna yttranden (FöU 1987/88:2 y och AU 1987/88:2 y) återfinns som *bilagor* till betänkandet.

Försvarskottet har med sitt yttrande överlämnat motionerna 1987/88:Fö501, 1987/88:Fö511 och 1987/88:Fö526.

Utskottet har också vid en särskild hearing inhämtat synpunkter från generaldirektör Claes Örtendahl, statskontoret.

Propositionerna

I *proposition 100 bilaga 2* (civildepartementet) har regeringen – efter föredragning av statsrådet Bo Holmberg – berett riksdagen tillfälle att

dels ta del av vad som anförts i propositionen om statsrådsgruppen för datafrågor m.m. (punkt 11).

dels ta del av den till propositionen fogade sammanfattningen av statskontorets rapport (1988:2) Användningen av ADB i statsförvaltningen 1988 (punkt 12).

I *proposition 100 bilaga 15* (civildepartementet) har regeringen – efter föredragning av statsrådet Bo Holmberg – under punkterna B 1 och B 2 föreslagit riksdagen

dels att – i avvaktan på en särskild proposition i ämnet – till Statskontoret för budgetåret 1988/89 beräkna ett ramanslag av 70 282 000 kr.,

dels att – i avvaktan på en särskild proposition i ämnet – till Anskaffning av ADB-utrustning för budgetåret 1988/89 beräkna ett reservationsanslag av 372 500 000 kr.

I *proposition 95* har regeringen – efter föredragning av statsrådet Bo Holmberg och Lennart Bodström –

dels berett riksdagen tillfälle att ta del av vad som inledningsvis anförts i propositionen. FiU 1987/88:25

dels i bilaga 1 föreslagit riksdagen

1. att till statskontoret för budgetåret 1988/89 anvisa ett ramanslag av 74 401 000 kr. (avsnitt 9),

2. att till Anskaffning av ADB-utrustning för budgetåret 1988/89 anvisa ett reservationsanslag av 444 600 000 kr. (avsnitt 10),

3. att medge att datorutrustning beställs – utöver tidigare medgivet belopp – till ett värde av högst 490 000 000 kr. (avsnitt 10),

dels berett riksdagen tillfälle att i övrigt ta del av vad som anförts i bilaga 1.

Motionsyrkandena

Fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen

1987/88:Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om datapolitikens inriktning.

1987/88:Fi14 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en demokratisk arbetsorganisation som mål för datoriseringen.

1987/88:Fi16 av Anne Wibble m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om integritet och offentlighet.

Den statliga personalens kompetens inom ADB-området

1987/88:Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c) vari yrkas

3. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande den regionalpolitiska betydelsen av myndigheternas datorutveckling.

1987/88:Fi14 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om frigörande av mänsklig kapacitet via datoriseringen.

1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående kompetensutvecklingen inom dataområdet.

1987/88:Fi16 av Anne Wibble m.fl. (fp) vari yrkas

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samarbete med privata utbildningsarrangörer och universitetens resurser.

3. att riksdagen hos regeringen begär att SIPU ges ett bestämt datum när arbetet med jämställdhetsarbetet skall vara slutfört.

1987/88:Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c) vari yrkas

5. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande arbetsmiljöfrågor i anslutning till ADB-utveckling och terminalarbete.

1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m) vari yrkas

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående eventuella hälsorisker vid bildskärmsarbete.

1987/88:Fi16 av Anne Wibble m.fl. (fp) vari yrkas

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående att frågan om bildskärms egenskaper överlämnas till arbetarskyddsstyrelsen för ställningstagande.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om handikappades arbetsmöjligheter och datorstödda arbetsplatser.

Säkerhet och sekretess

1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m) vari yrkas

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående sårbarhetsarbetets organisation.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående statskontorets uppgifter i förhållande till affärsverken.

1987/88:Fi16 av Anne Wibble m.fl. (fp) vari yrkas

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ansvaret för säkerhetsarbetet.

1987/88:Fö501 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari – med hänvisning till motiveringen i motion 1987/88:K403 – yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om säkerhet och sårbarhet.

1987/88:Fö511 av Bengt Kindbom m.fl. (c) vari – med hänvisning till motiveringen i motion 1987/88:K412 – yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär att en parlamentarisk sårbarhetsberedning tillsätts.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om parlamentarisk medverkan i datautvecklingsarbetet.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om decentralisering av dataregistren.

1987/88:Fö526 av Anders Björck m.fl. (m) vari – med hänvisning till motiveringen i motion 1987/88:K431 – yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om hanteringen av sårbarhetsfrågorna inom regeringskansliet.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av sårbarhetsanalys i samband med utredningsförslag om inrättande av nya register.

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till krav på kryptering av sekretessbelagd information vid datakommunikation. FiU 1987/88:25

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om sammanställning och försäljning av information som kan vara till skada för rikets säkerhet.

Förvaltning och omprövning av ADB-system

1987/88:Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c) vari yrkas

2. att riksdagen beslutar hos regeringen begära att förnyelsearbetet av de stora myndigheternas datorsystem sker under parlamentarisk medverkan och med inriktning mot decentralisering enligt det anförda.

ADB-investeringar

1987/88:Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c) vari yrkas

4. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande myndigheternas ansvar för upphandlingen och om statskontorets konsultroll.

1987/88:Fi14 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en självständig och sammanhållen beställarstrategi för staten.

1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m) vari yrkas

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående behovet av att snarast ändra anslags- och beslutssystemen vid anskaffning av statlig datorutrustning.

1987/88:Fi16 av Anne Wibble m.fl. (fp) vari yrkas

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att statsförvaltningens ADB-investeringar skall behandlas som andra investeringar utan anmälning till statskontoret.

1987/88:Fi411 av Birgitta Hambræus (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utökat beslutsunderlag beträffande myndigheternas datorisering.

Standardisering och normering

1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m) vari yrkas

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående standardisering.

Samverkan mellan stat, kommun och landsting

1987/88:Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c) vari yrkas

6. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna att kommunerna självständigt bör utveckla sina datasystem utan centrala direktiv.

1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m) vari yrkas

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående privatisering av DAFA,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående ESKA-koncernen.

Utskottet

Fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen

Den statliga förvaltningen är föremål för ett intensivt förnyelsearbete. Målet för detta förnyelsearbete är att skapa en effektiv offentlig sektor som erbjuder hög kvalitet och god service på medborgarnas villkor. Viktiga instrument i förnyelseprocessen är utveckling av organisation och arbetsformer samt av kompetens och informationsteknologi.

Grunden för reformarbetet på datapolitikens område i statsförvaltningen är enligt propositionen de riktlinjer för den framtida datapolitiken som regering och riksdag angav 1985 (prop. 1984/85:220, FiU 1985/86:5, rskr. 88). Dessa riktlinjer innebär bl.a. att användningen av datatekniken skall främja utvecklingen av den offentliga verksamheten samt de anställdas kompetens och ansvarstagande, att den personliga integriteten skall värnas om och att sårbarheten hos datasystemen skall minskas. Riktlinjerna utgör tillsammans med det inledningsvis nämnda effektivitetsmålet samt strävandena mot ökat ansvar för myndigheter och småskalig ADB-användning utgångspunkt för reformarbetet på datapolitikens område i statsförvaltningen.

Utvecklingen på dataområdet har varit mycket snabb såväl inom statsförvaltningen som inom andra områden i samhället. Enligt statskontorets uppskattningar har antalet datorstödda arbetsplatser i statsförvaltningen, inkl. universitets- och högskolesektorn samt affärsverken, mer än tredubblats på fyra år. År 1983 fanns det 22 000 datorstödda arbetsplatser i statsförvaltningen och 1987 var motsvarande antal 73 000. Datoriseringen inom statsförvaltningen har haft en rad positiva effekter, t.ex. bättre service, minskade kostnader, bättre information från myndigheterna, effektivare uppföljning och utvärdering av myndigheternas verksamhet samt effektivare ärendehandläggning.

Den framtida utvecklingen av ADB i statsförvaltningen bör, som anges i propositionen, ske utifrån de olika verksamheternas behov och med krav på besparingar. Utformningen av ADB-användningen måste också ta fasta på att den statliga personalens kompetens skall tillvaratas och utvecklas och på behovet av hög arbetstillfredsställelse och god arbetsplatsergonomi. Informationsteknologin ger också tekniska möjligheter att eliminera verkningar av olika funktionsnedsättningar hos människor – dels kan handikappade erbjudas arbete, dels kan kontakter mellan förvaltningar och medborgare underlättas.

Enligt *motion Fi13* av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c) är de centrala utgångspunkterna för datapolitiken hur den enskildes integritet skall kunna

stärkas, hur samhällets sårbarhet skall minimeras och hur datasystemets uppbyggnad påverkar samhällsutbyggnaden i stort. I motionen framhålls angelägenheten av att bryta ned de centrala systemen till små lokala system.

I *partimotionen Fi14* (vpk) framhålls att målet för datoriseringen inom statsförvaltningen bör vara en demokratisk arbetsorganisation. Genom datoriseringen kan en mer demokratisk struktur och organisation byggas upp och en mindre ojämlig löne- och tjänstefördelning framgå. Enligt motionen kan datoriseringen i stället i sämsta fall ta sig uttryck som befäster och fördjupar tendenser till fragmentisering av det mänskliga arbetet. Ett annat mål för datoriseringen är att frigöra mänsklig kapacitet för mer kvalificerade insatser.

I *motion Fi15* (m) framhålls, utan att något särskilt yrkande framställs, att statens datapolitik bör avse användandet av datorer inom statsförvaltningen. På andra områden varken kan eller bör staten styra användningen eller utvecklingen av datateknologin annat än i den utsträckning som krävs för att garantera medborgarnas rättigheter och integritet samt samhällets sårbarhetsskydd.

Enligt *kommittémotionen Fi16* (fp) är propositionen mest ord och de förslag som framförs ofta oprecisa. En proposition om datapolitik för statsförvaltningen bör, enligt motionen, utgå från att nästan varje myndighet har sin egen ADB-historia. En diskussion utifrån ett sådant synsätt ger betydligt mindre utrymme för standardlösningar än vad propositionen utgår ifrån. Propositionen borde också lägga större vikt vid integritetsaspekter och offentlighetsprincipen.

Utskottet anser, i likhet med föredragande statsrådet, att säkerhetsaspekter liksom offentlighet, sekretess och integritet för individerna måste ges ökad vikt. Detta är grundläggande inslag i ett demokratiskt samhälle. De senaste årens datautveckling har gett delvis nya säkerhetsproblem. Det är en självklarhet att utnyttjandet av ADB-teknik inte får försämra insynen i myndigheternas verksamhet. Det framhålls i propositionen att det är myndigheternas ADB-system som måste anpassas efter offentlighetsprincipen och inte tvärtom.

Ett led i förnyelsearbetet av den offentliga sektorn är att de olika myndigheterna skall få ett större ansvar för den verksamhet de bedriver. I konsekvens med detta bör även ansvaret för ADB-användningen åvila den myndighet i vars verksamhet den används. Myndigheternas ansvar innebär att de med utgångspunkt i verksamheten skall avgöra vad ADB skall användas till och i vilken takt ADB bör införas.

Utskottet anser, i likhet med vad som anförs i propositionen att utgångspunkten för reformarbetet på datapolitikens område i statsförvaltningen bör vara bl.a. att värna om den personliga integriteten och att minska sårbarheten hos datasystemen. Andra utgångspunkter är den allmänna strävan mot ökat ansvar för myndigheter och småskalig ADB-användning som statsmakterna ställt sig bakom. Utskottet anser mot denna bakgrund att yrkande 1 i motion Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (c) och yrkande 1 i motion Fi16 (fp) inte bör föranleda någon särskild åtgärd från riksdagens sida.

Med anledning av vad som tas upp i motion Fi14 yrkande 1 vill utskottet anföra följande.

FiU 1987/88:25

Som framhålls i propositionen är de anställdas arbetsinsatser och arbetsförhållanden av grundläggande betydelse för effektiviteten i statsförvaltningen. Effektiviteten är i hög grad beroende av hur snabbt och precist samt med vilken kvalitet de anställda kan inhämta, bearbeta och lämna information. Utformningen av ADB-användningen bör ta fasta på detta liksom på behovet av hög arbetstillfredsställelse och god arbetsplatsergonomi. De anställdas engagemang i verksamhet och förändringsarbete är nödvändig för att få bra resultat. De bör därför ges en framträdande roll i allt utvecklingsarbete, inkl. datautvecklingsarbete. Utvecklingsarbetet bör bedrivas i former som medger ett betydande inflytande för de anställda.

Utskottet anser, mot bakgrund av det anförda, att de synpunkter beträffande målen för datoriseringen som framförs i motion Fi14 inte står i motsats till det som anges i propositionen. Utskottet anser således att yrkande 1 i motion Fi14 (vpk) inte behöver föranleda någon åtgärd från riksdagen.

Den statliga personalens kompetens inom ADB-området

I propositionen framhålls bl.a. att en ökad kompetens i utvecklings- och ADB-frågor är av avgörande betydelse för förnyelsearbetet. Den allmänna kompetenshöjning som krävs i ett långsiktigt perspektiv är i första hand en uppgift för det allmänna utbildningsväsendet. Staten har dock som arbetsgivare ett ansvar för att stödja en utveckling av kompetens och arbetsinnehåll för de grupper som berörs av den ökade datoriseringen i statsförvaltningen.

Kompetensutvecklingen på ADB-området bör, enligt propositionen, särskilt stimuleras för tre personalgrupper, nämligen verkschefer och ledningsgrupper, anställda som kommer att leda eller medverka i utvecklingsarbete och använda ADB-system samt personal vars arbetssituation radikalt förändras som en följd av datorisering, t.ex. biträdes- och assistentpersonal.

Arbetsmarknadsutskottet har beträffande *kompetensutvecklingen* avgivit ett yttrande (AU 1987/88:2 y), vilket återfinns som bilaga 2 till detta betänkande.

Behovet av utbildning för olika personalkategorier tas upp i fyra motioner.

I *motion Fi13* (c) framhålls att det är den som arbetar med ADB-tekniken som bäst vet hur kompetens och arbetsinnehåll kan utvecklas med datorstödet. Den grundläggande förutsättningen för att detta skall fungera är att alla på en arbetsplats får utbildning i datafrågor.

Enligt *motion Fi14* (vpk) kan, som redovisades i föregående avsnitt, datoriseringen i sämsta fall ta sig uttryck som befäster och fördjupar tendenser till fragmentisering av det mänskliga arbetet. Datoriseringen bär emellertid också på helt andra möjligheter. I kombination med en bredare utbildning av i första hand anställda med lägre tjänstegrader kan motsatta mönster främjas. En mer demokratisk struktur och organisation kan, enligt

motionärerna, byggas upp, och en mindre ojämlig löne- och tjänstefördelning kan bli följden.

I *motion Fi15 (m)* framhålls att det utöver de personalgrupper som anges i propositionen är viktigt att myndigheterna beaktar utvecklingsmöjligheterna för handläggande personal.

Enligt *motion Fi16 (fp)* är den ordning som anges i propositionen för de grupper som bör prioriteras i utbildningshänseende typisk för regeringens synsätt. Klyftan mellan högre tjänstemän (oftast män) och kortutbildade (oftast kvinnor) kommer härigenom att öka. Enligt motionärerna vore det i stället naturligt att använda den motsatta ordningen och låta resonemangen utgå från åtgärder för flertalet av de anställda.

Arbetsmarknadsutskottet instämmer i sitt yttrande i vad som anförs i propositionen om behovet av en målmedveten satsning på den statliga personalens kompetensutveckling i samband med ADB-teknikens införande. Som också framhålls i *motion Fi13 (c)* bör samtliga anställda på en arbetsplats där ADB-tekniken introduceras erhålla utbildning om den nya teknikens huvudsakliga användning m.m. Detta innebär att arbetsmarknadsutskottet inte har någon invändning mot vad som anförs i *motion Fi15 (m)* om behovet av utbildning även för handläggarna. Arbetsmarknadsutskottet instämmer samtidigt i bedömningen att det kan finnas särskild anledning att ge de grupper som utsätts för de största omställningsbehoven en adekvat utbildning – detta dock utan någon inbördes rangordning av de olika personalgrupperna.

Arbetsmarknadsutskottet tillstyrker sammanfattningsvis vad som anförs i propositionen beträffande inriktningen på utbildningsverksamheten för den statliga personalen i samband med ADB-teknikens införande. De i sammanhanget behandlade motionerna bör, enligt arbetsmarknadsutskottet, inte föranleda något initiativ från riksdagens sida i här aktuella delar.

Finansutskottet ser ingen anledning att göra någon annan bedömning än arbetsmarknadsutskottet beträffande det som har behandlats ovan.

Att de grupper vars arbetsuppgifter och arbetssituation helt förändras till följd av datoriseringen blir föremål för utbildning är självklart. Att även andra indirekt berörda personalgrupper på en arbetsplats där ADB-tekniken introduceras eller kraftigt förändras bör erhålla utbildning om teknikens huvudsakliga användning samt konsekvenser är också naturligt. För att förändringsarbetet skall kunna drivas med kraft och god insikt om ADB-teknikens möjligheter och begränsningar måste också verksamheter och anställda som skall leda eller på annat sätt delta i detta arbete bli delaktiga i kompetensutvecklingen.

Beträffande frågan om jämställdhet och ADB-användning konstaterar arbetsmarknadsutskottet att den fortsatta datoriseringen kommer att medföra att arbetsuppgifterna för biträdes- och assistentpersonalen kommer att genomgå väsentliga förändringar. De som arbetar i biträdes- och assistentbefattningar är främst kvinnor. Enligt propositionen skall SIPU ges i uppdrag att utforma en vägledning för myndigheternas arbete med att inom ADB-området skapa utvecklingsmöjligheter samt nya yrkesroller och karriärvägar för dem som nu arbetar i biträdes- och assistentbefattningar.

I *motion Fi16 (fp)* yrkas att SIPU ges ett bestämt datum, då uppdraget att

utforma en vägledning för jämställdhetsarbetet skall vara slutfört. Enligt motionen bör syftet med vägledningen vidgas till att också handla om att ta till vara kvinnors goda praktiska erfarenheter av att arbeta med ADB.

Arbetsmarknadsutskottet delar propositionens uppfattning att en särskild vägledning bör utarbetas för myndigheternas jämställdhetsarbete i samband med införande av ADB-teknik. Utskottet anser att man har anledning att utgå från att arbetet kommer att bedrivas skyndsamt och att därför något bestämt slutdatum inte behövs. Beträffande vägledningens innehåll bör det ankomma på SIPU att närmare ta ställning till detta, utöver vad som framgår av propositionen. Motion Fi16 (fp) bör således, enligt arbetsmarknadsutskottet, lämnas utan åtgärd i aktuell del.

Finansutskottet delar den bedömning som arbetsmarknadsutskottet gör i den aktuella frågan. Finansutskottet vill, beträffande det i motion Fi16 framförda önskmålet om ett vidgat syfte med vägledningen, särskilt peka på vad som sägs i propositionen, nämligen att det är angeläget att en sådan vägledning är praktiskt inriktad. Vidare sägs att vägledningen bör utformas med utgångspunkt i konkreta erfarenheter från myndigheter, där kvinnor aktivt medverkar i arbetet med systemutveckling och driftsorganisation. Enligt utskottets mening tillgodoses således motionens önskemål beträffande syftet med vägledningen väl av det som anförs i propositionen.

När det gäller frågan om utbildningsanordnare anges i propositionen att uppdrag bör ges till SIPU att efter samråd med statskontoret utforma utbildning för olika personalgrupper. Enligt arbetsmarknadsutskottets mening utesluter detta dock inte att även andra utbildningsanordnare kan utnyttjas. Utskottet utgår från att utbildningsverksamheten bedrivs på ett kvalificerat och kompetent sätt. Arbetsmarknadsutskottet anser mot bakgrund av detta att motionerna Fi15 (m) och Fi16 (fp) inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagen i här aktuella delar.

Finansutskottet gör samma bedömning som arbetsmarknadsutskottet. Att SIPU har huvudansvar för utbildningen utesluter självfallet inte att såväl privata utbildningsarrangörer som universitet kan anlitas i de fall då det bedöms som det mest effektiva.

Arbetsmarknadsutskottet behandlar också i sitt yttrande det som tas upp i Fi13 (c) angående den regionalpolitiska betydelsen av myndigheternas datorutveckling. Enligt arbetsmarknadsutskottet kan ett tillvaratagande av den nya teknikens möjligheter till en decentralisering av uppgifter inom de statliga myndigheterna skapa nya arbetstillfällen i de sysselsättningsmässigt svaga regionerna. Samtidigt kan en angelägen kompetenshöjning i dessa regioner uppnås. Detta har även behandlats i arbetsmarknadsutskottets betänkande AU 1987/88:13.

Finansutskottet delar arbetsmarknadsutskottets uppfattning i denna fråga. Datateknikens möjligheter att skapa arbetstillfällen i regioner med en svag arbetsmarknad har tidigare betonats av finansutskottet i t.ex. betänkande FiU 1985/86:5.

Sammanfattningsvis anser finansutskottet att de här behandlade motionsyrkandena – Fi13 (c) yrkande 3, Fi14 (vpk) yrkande 3, Fi15 (m) yrkande 1 samt Fi16 (fp) yrkandena 2 och 3 inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida. Motionsyrkandena avstyrks således.

Under rubriken *användarorienterad systemutveckling* aviseras i propositionen att ett uppdrag kommer att lämnas till statskontoret att utforma en vägledning för myndigheternas systemutvecklingsarbete med anvisning av metoder och tekniker. Utgångspunkterna skall därvid vara verksamhetsanpassning och effektivitet i systemutvecklingsarbetet samt aktivt användarinflytande och användarmedverkan. Särskild vikt skall läggas vid olika intressenters medverkan i beslut. Standardisering och andra krav som statsförvaltningen ställer för att kunna utnyttja information som en gemensam resurs bör beaktas tidigt i en systemutvecklingsprocess.

Finansutskottet anser att det planerade uppdraget är välmotiverat. Utskottet vill peka på att det är angeläget att krav på standardisering beaktas även i detta sammanhang. Standardiseringsfrågan behandlar utskottet vidare i ett senare avsnitt.

Arbetsmiljö

Beträffande arbetsmiljön i anslutning till ADB-utrustning framhålls i propositionen att stor vikt bör läggas vid att den ADB-utrustning som används i statsförvaltningen bör ha god ergonomi och bidra till en god arbetsmiljö. Enligt föredragande statsrådet är det ett berättigat krav att hälsorisker på arbetsplatser skall elimineras så långt möjligt.

Under de senaste åren har hälsorisker till följd av de elektrostatiska fälten och de lågfrekventa magnetfälten runt bildskärmar diskuterats. Hos många som arbetar vid bildskärm finns det enligt civilministern en stark oro för dessa hälsorisker. Civilministern anser att denna oro måste tas på allvar och åtgärder vidtas för att minska oron. Eftersom det i dagsläget finns tekniska möjligheter att i huvudsak eliminera det elektrostatiska fältet och väsentligt reducera de lågfrekventa magnetfälten, föreslås i propositionen att det sätts upp ett mål för de myndigheter som i sin verksamhet använder ADB-system. Målet är att senast år 1991 skall anställda, som ofta arbetar vid bildskärm, erbjudas dataarbetsplatser, där det elektrostatiska fältet i huvudsak är eliminerat och de lågfrekventa magnetiska fälten har låga värden med bibehållen synergonomi. Enligt propositionen skall statskontoret särskilt beakta att dessa krav tillgodoses vid nya upphandlingar eller ombyggnad av utrustning.

I propositionen berörs även andra arbetsmiljöproblem som är förknippade med bildskärmsarbete. Enligt föredragande statsrådet bör, i det fortsatta arbetet, ökad uppmärksamhet ägnas sådana arbetsmiljöproblem som belastningsbesvär av olika slag, t.ex. muskel-, led- och ögonbesvär.

Frågan om arbetsmiljön i anslutning till bildskärmsarbete tas upp i tre motioner, Fi13 (c), Fi15 (m) och Fi16 (fp). Enligt *motion Fi13 (c)* måste det vara den enskildes upplevelse och oro som vägleder i beslut om arbetsmiljön i anslutning till terminalarbete. I motionen framhålls att dataanvändandet kan leda till såväl förbättringar som försämringar av arbetsmiljön. Monotona och farliga arbetsuppgifter kan elimineras, men samtidigt kan det skapas nya typer av monotona arbetsuppgifter. Motionärerna konstaterar också att arbetsmiljön i anslutning till bildskärmsarbete ännu inte är helt klarlagd.

I *motion Fi15* framhålls också att den oro som uppkommit för de

medicinska effekterna hos den som arbetar vid bildskärmar måste tas på allvar. Enligt motionärerna borde detta leda till slutsatsen att det bör ske en kraftig satsning på forskning för att utröna orsaker och samband mellan informationsteknologins användning och arbetsskador. Denna forskning bör inte inskränkas till de elektrostatiske och elektroniska magnetfälten utan även omfatta psykologiska och sociala faktorer. Motionärerna finner det anmärkningsvärt att det i propositionen inte finns några förslag till forskning och andra insatser. Motionärerna föreslår, i stället för den absoluta tidpunkten 1991 för en eliminering/minskning av de elektriska fälten, att insatserna inriktas mot en intensifierad forskning för att vid den tidpunkten ha klarlagt de verkliga orsakerna till de medicinska problem som kan ha samband med bildskärmsarbete.

I motion Fi16 (fp) framhålls att speciella gränsvärden för statliga bildskärmar eller speciella regler för statligt anställdas arbete vid datorer inte kan accepteras. Enligt motionärerna bör hela frågan om ADB-utrustningens egenskaper överlämnas till arbetarskyddsstyrelsen.

Finansutskottet anser, i likhet med föredragande statsrådet och motionärerna, att det är en självklarhet att den oro för arbetsmiljön som kan förekomma hos anställda måste tas på allvar. För att kunna bedriva en effektiv verksamhet inom statsförvaltningen är de anställdas arbetsinsatser och arbetsförhållanden av grundläggande betydelse.

Enligt vad utskottet inhämtat finns det i dag tekniska möjligheter att kraftigt bringa ned emissionerna från bildskärmar. Utskottet anser att det är en lämplig väg, som föreslås i propositionen, att styra utvecklingen genom att statskontoret ser till att dessa krav tillgodoses vid nya upphandlingar.

Utskottet vill emellertid samtidigt understryka att andra arbetsmiljöproblem i anslutning till bildskärmsarbete inte får komma i skymundan. Utskottet vill därför instämma i det som anförs i motion Fi15 angående angelägenheten av en kraftig satsning på forskning. Även i propositionen framhålls att forsknings- och utvecklingsinsatser bör satsas på att utveckla ny teknik för att komma till rätta med arbetsmiljöproblem i samband med särskilt intensivt bildskärmsarbete.

Socialutskottet uttalade också i mars 1988 att frågor kring arbetsmiljöriskerna vid bildskärmsarbete är ett angeläget forskningsområde. Enligt den forskningsproposition (prop. 1986/87:80) som framlades 1987 kommer bl.a. teknisk-fysikalisk forskning med inriktning på elektromagnetiska riskfaktorer att utgöra ett prioriterat område vid institutet för arbetsmiljöforskning under den närmaste treårsperioden. Forskningen är till sin natur ofta tvärvetenskaplig och åtgärdsinriktad och omfattar många olika riskfaktorer.

Utskottet anser, mot denna bakgrund, att de aktuella yrkandena i Fi13 (c), Fi15 (m) och Fi16 (fp) inte bör föranleda någon särskild åtgärd från riksdagens sida. Utskottet avstyrker således motion Fi13 (c) yrkande 5, motion Fi15 (m) yrkande 2 och motion Fi16 (fp) yrkande 4.

Beträffande frågan om *handikappanpassade datorstödda arbetsplatser* aviserar i propositionen att statskontoret skall ges i uppdrag att ange vilka krav som bör ställas på handikappanpassade arbetsplatser vid statliga upphandlingar. Det är, enligt föredragande statsrådet, angeläget att stora beställares

krav på utrustning sammanfaller, om man skall kunna få fram handikappanpassad utrustning av god kvalitet till rimlig kostnad.

I motion Fi16 (fp) framhålls att det vore naturligt att anlita STU beträffande utveckling av datorstödda arbetsplatser för handikappade. STU har både resurser och kompetens för forskning och utveckling. Det vore, enligt motionärerna, önskvärt att STU i samverkan med industrin i ökande grad medverkar till att initiera demonstrations- och utvecklingsprojekt kring datorstödda arbetsplatser för handikappade. Det är viktigt att kunna visa fram för handikappade de nya praktiska möjligheter som datatekniken möjliggör.

Utskottet vill i detta sammanhang anföra följande. Datatekniken kan för människor med funktionsnedsättningar innebära att de i ökande utsträckning kan delta i arbetslivet som alla andra. Detta framhölls av finansutskottet i betänkande FiU 1985/86:5 i anslutning till den proposition om datapolitik som framlades 1985. Alla myndigheter, organisationer och företag med kunskap på området bör, enligt utskottets mening, bidra till detta. Enligt vad utskottet inhämtat sker ett sådant samarbete inom ramen för en referensgrupp, knuten till statskontoret. I referensgruppen är bl.a. statskontoret, STU, AMS, Handikappinstitutet och leverantörer företrädade.

Utskottet utgår från att berörda myndigheter fortsätter sitt arbete att på olika sätt främja handikappades möjligheter till arbete. Någon särskild åtgärd från riksdagens sida med anledning av yrkandet i motion Fi16 (fp) finns det därför inte behov av. Utskottet avstyrker således bifall till motion Fi16 (fp) yrkande 5.

Säkerhet och sekretess

I propositionen konstateras att det inte finns en samlad bild över säkerheten i ADB-verksamheten eller över konsekvenser av eventuella störningar. Det föreslås därför att alla myndigheter, som har ansvar för ADB-system, senast budgetåret 1989/90 skall ha genomfört säkerhetsanalyser för dessa system samt vid behov ha utarbetat en plan för erforderliga säkerhetshöjande åtgärder. Statskontoret föreslås få i uppdrag att sammanställa resultaten av dessa säkerhetsanalyser och till regeringen i samråd med överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB) redovisa en bedömning av analyserna samt planerade eller vidtagna åtgärder vid myndigheterna. Riksrevisionsverket (RRV) bör i sin revisionsverksamhet fortlöpande följa upp hur säkerheten i datasystemen utvecklas.

Statskontoret föreslås vidare få i uppdrag att efter samråd med bl.a. överbefälhavaren (ÖB), rikspolisstyrelsen (RPS) och RRV utarbeta krav på system för kontroll av användares behörighet att utnyttja systemen. Dessa krav bör kunna bli normgivande och få bred användning. Möjligheterna till kryptering bör prövas i detta sammanhang.

I propositionen föreslås också att statskontoret ges i uppdrag att, efter samråd med bl.a. ÖCB, utforma en vägledning, som visar hur myndigheterna med bibehållna krav på offentlighet även har att tillgodose krav på säkerhet och sekretess i sina ADB-system. Om det därvid skulle visa sig att det utöver allmänna råd finns behov av föreskrifter för myndigheternas

arbete med säkerhet skall statskontoret föreslå regeringen de åtgärder som bör vidtas.

FiU 1987/88:25

Civilministern konstaterar vidare att kunskapen om säkerhet, offentlighet och sekretess hos verksamhets- och systemansvariga i statsförvaltningen bör öka. Statskontoret bör därför ges i uppdrag att i samråd med SIPU planera och genomföra utbildning med denna inriktning.

Beträffande organisationen av säkerhetsarbetet görs i propositionen följande precisering av ansvarsfördelningen. Statskontoret föreslås ha kvar sina nuvarande uppgifter inom säkerhetsområdet. Detta innebär att statskontoret skall ha ett samordningsansvar för ADB-säkerheten i fred inom den civila statsförvaltningen inkl. affärsverken, att statskontoret skall ge de enskilda myndigheterna stöd och råd för att underlätta arbetet med säkerhetshöjande åtgärder samt att statskontoret skall utgå från de krav på ADB-säkerhet i kris och krig som kommer fram i ÖCB:s arbete.

Mot bakgrund av riksdagens uttalande hösten 1987 (FöU 1987/88:1, rskr. 24) om vidgade uppgifter på ADB-säkerhetsområdet för ÖCB anges nu i propositionen att ÖCB bör få i uppdrag att utreda behovet av styrmedel för att förverkliga en samhällsovergripande beredskapsplan för landets ADB-beroende vid krigsfara eller krig. Samtidigt bör ÖCB belysa förutsättningarna för att också utfärda riktlinjer för förberedelser i fred som ger tillräcklig ADB-säkerhet vid krigsfara eller krig.

Beträffande den särskilda samrådsgruppen för samhällets säkerhet inom dataområdet inom regeringskansliet (SAMS) framhåller föredragande statsrådet att han ser det som en huvuduppgift för SAMS att fortsätta att identifiera och konkretisera sådana säkerhetsproblem på samhällsnivå, som annars riskerar att inte bli tillräckligt uppmärksammade.

Frågan om säkerhet och sekretess tas upp i motionerna Fi13 (c), Fi15 (m) och Fi16 (fp). Dessutom tas de upp i tre motioner från den allmänna motionstiden, motionerna Fö501 (fp), Fö511 (c) och Fö526 (m), vilka har överlämnats till finansutskottet från försvarsutskottet i anslutning till försvarsutskottets yttrande 1987/88:2 y (bilaga 1 till detta betänkande).

Centern hänvisar i sin *motion Fi13* till de förslag som tidigare framförts i motion Fö511 beträffande åtgärder för att minska samhällets sårbarhet. I *motion Fö511* anføres att ett sätt att öka säkerheten och minska sårbarheten i ADB-beroende funktioner vore att begränsa användningen av stora centrala dataregister. ADB-användningen inom myndigheter och andra offentliga organisationer skall i stället baseras på små decentraliserade datasystem. Regeringen bör, enligt motionärerna, ges i uppdrag att utarbeta planer för decentralisering av stora centrala dataregister. Motionärerna framhåller också att sårbarhetsfrågornas och datafrågornas handläggning måste ges en förstärkt parlamentarisk förankring. Man föreslår därför att en parlamentarisk sårbarhetsberedning tillsätts.

I *motion Fi15* (m) liksom i *motion Fö526* (m) tas frågan om organisationen av säkerhetsarbetet upp. I motion Fi15 konstateras att det primära ansvaret för säkerhet, sekretess och driftsäkerhet måste ligga på den enskilda myndigheten. I motion Fö526 pekas på att det i dag inte finns något organ med ett samlat och övergripande ansvar för den nationella säkerheten, trots det ansvar som riksdagen lagt på ÖCB. Det är därför nödvändigt att

regeringen snarast redovisar vilka åtgärder man avser att vidta samt en organisation för sårbarhetsfrågornas hantering med klara ansvarsförhållanden inom regeringskansliet. I motion Fi15 framhålls att en organisation med en gemensam handläggning av sårbarhetsfrågorna hade varit att föredra. Med den organisation som föreslås i propositionen åvilar det regeringen ett stort ansvar att tillse att sårbarhetsfrågorna beaktas såväl inom den statliga sektorn som inom övriga samhällssektorer. Beträffande statskontorets samordningsansvar för sårbarhetsfrågor bör detta inskränkas till den civila statsförvaltningen, exkl. affärsverken.

I motion Fö526 (m) framhålls också att alla myndigheter med ADB-register bör göra en sårbarhetsanalys och att en sårbarhetsanalys bör läggas till grund för beslutsfattande om varje nytt register. Därför bör ett tillägg göras till kommittékungörelsen. Vidare anser motionärerna att skyddet mot avlyssning snabbt måste vidareutvecklas genom förbättrade krypteringsmöjligheter. Regeringen bör därför lämna förslag till riksdagen angående krav på kryptering vid datakommunikation av sekretessbelagd information. Slutligen anføres i motion Fö526 att dagens moderna ADB-teknik och dess oanade möjligheter till selektering och sammanställningar gör att hanteringen av en mängd i och för sig oskyldiga uppgifter kan skada rikets säkerhet. Med exempel från postens transportplaneringssystem understryks det angelägna i att pröva om vissa informationssammanställningar är godtagbara med avseende på rikets säkerhet.

I motion Fi16 (fp) framhålls att den kanske mest väsentliga generella åtgärden för att uppnå förbättrad säkerhet är att decentralisera register och registerföring. Detta poängteras också i motion Fö501 (fp), där det anføres att det huvudsakliga ansvaret för en enskild myndighets säkerhetsarbete och sårbarhetskontroll bör ligga på myndigheten själv. Beträffande den ansvarsfördelning avseende säkerhetsarbetet som redovisas i propositionen anser motionärerna i motion Fi16 att den är oklar och överlappande och därtill inte i överensstämmelse med riksdagens tillkännagivande hösten 1987. ÖCB har tilldelats ansvaret för säkerhetsarbetet och bör ha det även i fortsättningen. I motion Fö501 anges ett antal konkreta uppgifter som bör åläggas ÖCB, däribland ansvaret för principer om undanförsel och förstöring av ADB-register och uppgifter i händelse av krig.

I sitt yttrande till finansutskottet konstaterar försvarsutskottet att regeringen i propositionen sökt ta fasta på och närmare konkretisera bl.a. vad som gavs till känna från riksdagens sida hösten 1987 (FöU 1987/88:1, rskr. 24). Vad utskottet där anförde utgör den självklara utgångspunkten för utskottets ställningstagande i föreliggande yttrande.

Försvarsutskottet instämmer således i uppfattningen i propositionen och vissa av motionerna att det saknas en samlad bild över sårbarheten/säkerheten i ADB-verksamheten och att det därför finns behov av att skapa en organisatorisk grund för samordning, kraftansamling och överblick över beredskapsplaneringen och säkerheten i ADB-systemen. Utskottet anser också att det är en lämplig metod att gå stegvis fram när det gäller ÖCB:s utökade samordningsansvar.

Försvarsutskottet erinrar i sitt yttrande om att det var mot bakgrund av ett antal motionsyrkanden om effektiviserad samordning av och parlamenta-

riskt deltagande i ADB-säkerhetsarbetet m.m., som utskottet hösten 1987 enligt uttalande att ÖCB borde kunna ges vidgade uppgifter på ADB-säkerhetsområdet. Utskottet kvarstår därmed vid sin bedömning att det inte finns några vägande skäl för inrättande av ett särskilt sårbarhetsorgan eller tillsättande av en parlamentarisk sårbarhetsutredning. Yrkandena 1 och 2 i motion 1987/88:Fö511 (c) bör således enligt försvarsutskottet avslås av riksdagen.

Finansutskottet anser, i likhet med försvarsutskottet, att regeringen i propositionen sökt ta fasta på vad riksdagen uttalat beträffande organisationen av säkerhetsarbetet. Den stegvisa modell för att skapa former för ÖCB:s utökade samordningsansvar som föreslås i propositionen anser finansutskottet också vara ett lämpligt tillvägagångssätt. För statskontoret innebär propositionens förslag att statskontoret bibehåller samordningsansvaret för ADB-säkerheten i fred inom den civila statsförvaltningen inkl. affärsverken. Utskottet anser att det som föreslås i propositionen innebär en lämplig ansvarsfördelning mellan ÖCB och statskontoret.

Beträffande förhållandena för splittring mellan de berörda myndigheterna som framförs i motionerna vill finansutskottet peka på det samråd som håller på att etableras mellan statskontoret och ÖCB. Enligt vad utskottet inhämtat kommer statskontorets speciella råd för säkerhetsfrågor att ombildas till ett gemensamt råd för ÖCB och statskontoret. I detta råd skall också ingå representanter för näringsliv och organisationer. Rådet kan användas som ett forum för den gemensamma planering som kommer att krävas.

Vad gäller yrkandet i motion Fi15 (m) att statskontorets samordningsansvar inte skall inkludera de statliga affärsverken kan finansutskottet inte instämma i detta. Enligt utskottets mening bör affärsverken i detta avseende betraktas på samma sätt som den övriga civila statsförvaltningen. Detta mot bakgrund av de speciella krav – krav på samhällsansvar och regionalpolitiska och servicemässiga krav – som ställs på affärsverkens verksamhet.

Beträffande kravet på en klarare ansvarsfördelning inom regeringskansliet vad avser sårbarhetsfrågornas hantering anser finansutskottet att det självklart åvilar regeringen att ha det övergripande ansvaret för att sårbarhetsfrågorna beaktas på alla områden. De särskilda grupperna – statsrådsgruppen för datafrågor, den därtill knutna referensgruppen för datafrågor och samrådsgruppen för samhällets säkerhet inom dataområdet (SAMS) – bör kunna användas av regeringen för att fullgöra detta övergripande ansvar. I detta sammanhang vill finansutskottet också framhålla att referensgruppen med dess parlamentariska inslag delvis bör kunna tillgodose det önskemål om parlamentarisk insyn som krävs i motion Fö511 (c).

Vad finansutskottet ovan anför om behovet av samordning av säkerhetsarbetet utesluter inte att det primära ansvaret bör ligga på den enskilda myndigheten. Propositionens förslag om att varje myndighet skall göra en säkerhetsanalys är i överensstämmelse med detta synsätt.

Beträffande yrkandena i motion Fö526 (m) om krav på kryptering vid datakommunikation av sekretessbelagd information och åtgärder för att förhindra sammanställning och försäljning av information, som kan vara till skada för rikets säkerhet, utgår försvarsutskottet ifrån att detta bör beaktas inom ramen för det säkerhetsfrämjande och säkerhetssamordnande arbete

som bedrivs. Dessa frågor bör också, enligt försvarsutskottet, kunna uppmärksammas i de förnyade direktiv till SAMS som aviseras i propositionen.

Utöver vad försvarsutskottet anfört i dessa frågor vill finansutskottet framhålla följande beträffande krav på kryptering. I propositionen anges särskilt, i anslutning till att statskontoret föreslås få i uppdrag att utforma krav på behörighetskontroll, att möjligheterna till kryptering bör prövas.

Sammanfattningsvis anser finansutskottet att motionsyrkandena beträffande området säkerhet och sekretess inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida. Utskottet avstyrker således bifall till motion Fi15 (m) yrkandena 3 och 4, motion Fi16 (fp) yrkande 6, motion Fö501 (fp), motion Fö511 (c) samt motion Fö526 (m).

Förvaltning och omprövning av ADB-system

Många av de befintliga stora statliga ADB-systemen utvecklades och infördes under 1970-talet. De närmar sig nu successivt en gräns, där de snarare kan utgöra ett hinder än ett stöd för förnyelse och vidareutveckling av verksamheten. Förnyelsen av de äldre ADB-systemen tillsammans med den fortsatta utbyggnaden av ADB-stödet kommer att ställa stora krav på omprioriteringar och besparingar.

Mot denna bakgrund aviseras i propositionen att en särskild beredningsgrupp skall tillsättas inom regeringskansliet med uppgift att ta fram underlag till stöd för regeringens ställningstagande till större ADB-investeringar. Den bör, enligt propositionen, göra samlade bedömningar av investerings- och finansieringsbehoven utifrån en analys av verksamhetsutveckling och vid behov föreslå prioriteringar mellan olika investeringar. I propositionen aviseras också att statskontoret skall ges i uppdrag att i samråd med RRV utforma en vägledning för förvaltning av ADB-system och för avtalsfrågor vid drift av ADB-system på servicebyråer.

I *motion Fi13 (c)* framhålls att det omfattande förnyelsearbete av vissa större datasystem som nu förestår bör ske med en parlamentarisk medverkan. Förnyelsen bör vara inriktad mot decentralisering. Enligt motionärerna bör detta lämpligen ske inom en parlamentarisk utredning eller genom att återupprätta datadelegationen med dess parlamentariska sammansättning.

Utskottet vill med anledning av ovanstående anföra följande. Utvecklingen inom ADB-området är mycket snabb. Det blir därför naturligt att kontinuerligt ompröva och förnya befintliga ADB-system inom statsförvaltningen. Enligt utskottets mening bör omprövning och förnyelse av datasystem således ses som en självklar del i en effektiv statsförvaltning och inte som en uppgift för en parlamentarisk utredning. Det behov av parlamentarisk insyn i förnyelsearbetet som eventuellt kan behövas, utöver riksdagens sedvanliga granskning av regeringens verksamhet, bör kunna tillgodoses inom ramen för referensgruppen för datafrågor.

Mot bakgrund av det ovan anförda avstyrker utskottet motion Fi13 (c) yrkande 2.

Riksdag och regering har i olika sammanhang uttalat att myndigheterna skall få ett större ansvar för den verksamhet de bedriver, samtidigt som detaljstyrningen från riksdag och regering skall minska. Mot denna bakgrund anser föredragande statsrådet att det är önskvärt att myndigheterna ges en vidgad beslutsrätt även när det gäller beslut om ADB-investeringar.

I dag gäller, enligt förordningen (1981:266) om investeringar i statliga ADB-system, en särskild ordning vid bedrivande av större systemutvecklingsprojekt och införande av det färdiga ADB-systemet. Civila myndigheter utom affärsverken skall genomföra ADB-investeringar etappvis samt besluta om närmare inriktning och genomförande successivt. Större eller på andra sätt viktiga ADB-investeringar skall särskilt prövas av regering och riksdag. Särskild prövning skall alltid ske när de totala kostnaderna för utveckling och genomförande överstiger 5 milj. kr. Civilministern framhåller i propositionen att förordningen om investeringar i ADB-system inte längre kan motiveras som styrinstrument och att den därför bör upphävas från den 1 juli 1988.

Beträffande det centrala reservationsanslaget B 2 Anskaffning av ADB-utrustning under trettönde huvudtiteln anser civilministern att det bör avvecklas så snart en nyordning kan tas i bruk. I propositionen anges att RRV bör få i uppdrag att utreda alternativa lösningar för finansiering av ADB-utrustning och särskilt skyndsamt se över behovet av lösningar för myndigheter, som bedriver verksamhet i affärsverksliknande former.

När det gäller upphandling av ADB-utrustning föreslås i propositionen att myndigheterna från den 1 juli 1988 skall få upphandla ADB-utrustning med ett köpvärde understigande den nivå som omfattas av GATT-överenskomsten om statlig upphandling (GATT-ÖS), i dagsläget 1,3 milj. kr. Myndigheterna bör också själva, oberoende av beloppsgräns, få upphandla all ADB-utrustning för vilken det finns för statsförvaltningen gemensamma avropsavtal. I båda fallen gäller att besluten om ADB-utrustning skall vara anmälda till statskontoret, prövade i budgetprocessen och beräknade på det centrala reservationsanslaget.

I propositionen aviseras också, som ett led i de fortsatta delegeringssträvandena, att beloppsgränsen för de upphandlingsärenden som skall underställas regeringens prövning skall höjas från 5 till 20 milj. kr.

Beträffande ADB-utrustning inom högskolesektorn föreslås att den skall finansieras och upphandlas på samma sätt som annan utrustning för forsknings- och utbildningsändamål.

De förslag beträffande ADB-investeringar som aviseras i propositionen leder fram till en förändring av statskontorets roll. Huvudinriktningen för statskontorets arbete på ADB-området kommer, enligt propositionen, att i framtiden bli stödjande, inte styrande.

Samtliga fyra motioner som är väckta med anledning av proposition 95 tar upp frågan om ADB-investeringar. Dessutom finns det en motion från allmänna motionstiden, Fi411 av Birgitta Hambræus (c), som också tar upp denna fråga. I motion Fi13 (c) framhålls att med decentraliserade datasystem och ökat regionalt ansvar, vilket förordas i motionen, är det naturligt att

myndigheterna också får ta ansvar för sina investeringar. Enligt motionärernas mening bör regeringen pröva förutsättningarna att helt slopa den beloppsgräns om drygt 1 milj. kr. för upphandling av ADB-utrustning som föreslås i propositionen. Därmed skulle statskontoret i framtiden mer uttalat få en konsultroll.

I *motion Fi411* av Birgitta Hambræus (c) framhålls att den offentliga sektorn genomgår en brådstörtad datorisering med många dyrbara bakslag. I en tid då anslag skärs ned för viktiga samhällsområden och yttersta sparsamhet krävs av myndigheter och förvaltningar är det, enligt motionären, oklokt att så oreflekterat som sker acceptera att stora summor anslås för datorisering. Därför bör ett betydligt fylligare underlag och begripliga motiveringar för datasatsningarnas överlägsenhet jämfört med andra viktiga investeringsbehov presenteras innan anslag föreslås.

I *motion Fi14* (vpk) framhålls att det, mot bakgrund av den snabba utvecklingen på datorområdet, behövs en medveten statlig strategi, helst en strategi gemensam för hela den offentliga sektorn. En sådan strategi bör framför allt ta sikte på två saker – dels att skapa större självständighet då det gäller programvara och utrustning, dels att staten bör utnyttja sin position som beställare.

I *motion Fi15* (m) konstateras att, trots att propositionens förslag syftar till att resp. myndighet själv skall ta ansvar för inköp och drift av sina datasystem, förslagen för närvarande inte innebär någon genomgripande förändring. Enligt motionärerna bör den i propositionen aviserade omläggningen av anslags- och beslutssystem ske snarast möjligt.

Folkpartiet anser i *motion Fi16* (fp) att det är oklart vad som egentligen föreslås i propositionen beträffande ADB-investeringar. Folkpartiet anser att resp. myndighet bör ha det fulla ansvaret för verksamhetens måluppfyllelse. I det ansvaret ingår att anskaffa de hjälpmedel som behövs, inkl. ADB-utrustning. Folkpartiet anser därvid att det räcker om statliga myndigheter för fram sina investeringsplaner i petita utan anmälning till statskontoret.

Enligt finansutskottets mening bör myndigheterna ta ett utökat ansvar för sin verksamhet. Det är då naturligt att myndigheterna även får ta ansvar för ADB-investeringar. De förslag som framläggs i propositionen går i denna riktning.

Enligt finansutskottets mening är det nödvändigt att, som föreslås i propositionen, låta utreda alternativa lösningar för finansieringen av ADB-utrustning. Principerna för en fördelning av det centrala reservationsanslaget B 2 måste därvid klargöras. Det stegvisa tillvägagångssätt med en prioritering av myndigheter, som bedriver verksamhet i affärsverksliknande former, som föreslås i propositionen är enligt utskottets mening en lämplig metod. Vidare är det naturligt att detta arbete samordnas med det budgettekniska utvecklingsarbete som i övrigt bedrivs. Det i propositionen föreslagna kravet på att särskild anmälan av behov av ADB-utrustning skall lämnas till statskontoret kommer, enligt vad utskottet erfarit, att kunna slopas i takt med att det centrala reservationsanslaget slopas.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts anser utskottet att de yrkanden som ställs i motionerna Fi13 (c), Fi15 (m) och Fi16 (fp) beträffande

ADB-investeringar kommer att tillgodoses genom det som föreslås i propositionen. Någon åtgärd från riksdagens sida är således inte motiverad.

Beträffande yrkandet i motion Fi411 (c) anser utskottet att det som föreslås i propositionen angående avskaffande av det centrala reservationsanslaget B 2 kommer att leda till att beslutsunderlaget för enskilda myndigheters ADB-investeringar kommer att bli klarare och mer utförligt. Genom att myndigheterna själva skall ta ansvar för sina ADB-investeringar kommer det också att bli naturligt att dessa ställs mot andra typer av investeringar och att inbördes avvägningar görs. Finansutskottet anser därmed att motion Fi411 bör avstyrkas.

Finansutskottet anser slutligen beträffande kravet i motion Fi14 (vpk) om en självständig och sammanhållen beställarstrategi för staten att behovet av samordning och sammanhållning kommer att tillgodoses via de uppgifter som åläggs statskontoret. Någon åtgärd från riksdagens sida krävs därför inte.

Sammanfattningsvis föreslår finansutskottet att följande motionsyrkanden lämnas utan bifall av riksdagen: motion Fi13 (c) yrkande 4, motion Fi14 (vpk) yrkande 2, motion Fi15 (m) yrkande 5, motion Fi16 (fp) yrkande 7 och motion Fi411 (c).

Standardisering och normering

Enligt propositionen bör teknisk normering inom ADB-området i statsförvaltningen ges ökad vikt. Med teknisk normering avses att ADB-verksamheten anpassas till standarder, där sådana föreligger. Arbetet bör utgå från det internationella och europeiska standardiseringsarbetet. Ansvaret för normeringsarbetet bör, enligt propositionen, ligga på statskontoret. Statskontoret bör verka för att normer i form av officiella standarder i så stor utsträckning som möjligt används vid upphandling, underhåll, vidareutveckling och drift. Det aviseras att statskontoret skall få i uppdrag att, i samråd med RRV och kommerskollegium, utreda behovet av normer på ADB-området för statsförvaltningen.

Statskontoret bör också, enligt propositionen, ha ett fortsatt ansvar för den kompletterande teknikupphandling av programvaror som kan behövas. Grundprincipen bör dock vara att programutvecklingen, så långt möjligt, skall ske på den privata marknaden.

I 1987 års budgetproposition (prop. 1986/87:100, bilaga 15, FiU 15, rskr. 214) framhölls att en samordnad syn på utbyggnaden av kommunikation inom och mellan myndigheter är av strategisk betydelse och att den offentliga förvaltningen bör stödja det standardiseringsarbete som strävar mot s.k. öppna system (OSI). Civilministern aviseras nu att statskontoret skall ges i uppdrag att göra en fördjupad studie av statsförvaltningens nuvarande och förväntade behov av datakommunikationstjänster samt en bedömning av vilka kommunikationslösningar som bäst tillgodoser behoven.

I motion Fi15 (m) framhålls att standardisering är väsentlig inom ADB-området. Standardiseringen bör i första hand utgå från det internationella och europeiska standardiseringsarbetet, men även det arbete som bedrivs av svenska standardiseringsorganisationer, såsom SIS, bör beaktas. Enligt

motionärerna bör statskontoret kunna utfärda rekommendationer i sådana fall då enhetliga lösningar, som dock inte är standarder, är att förorda. Beträffande statskontorets utredning om en gemensam datakommunikationslösning för statsförvaltningen anser motionärerna att denna i första hand bör omfatta de större datakommunikationsanvändarna bland de civila myndigheterna.

Finansutskottet anser i likhet med propositionen och motion Fi15 (m) att standardisering är mycket väsentlig. Behovet av standardisering är en viktig orsak till att det bör finnas en statlig datapolitik. Fördelarna med standardisering är bl.a. att datasystem kan bli enklare, att olika datasystem kan kopplas samman och att val av programvara kan göras oberoende av val av hårdvara. Ett viktigt skäl till att man bör sträva mot standardisering är, enligt utskottets mening, att man därmed kan göra sig mer leverantörsberoende.

I detta sammanhang vill utskottet samtidigt understryka att standardiseringen inte får drivas så långt att ärendehantering blir underordnad programvarorna. Utskottet har tidigare redovisat den stora vikt utskottet lägger vid att personalen erhåller tillräcklig utbildning. Standardisering skall ses som ett hjälpmedel för att de anställda skall få större möjligheter till att direkt ägna sig åt den aktuella arbetsuppgiften och att vidareutveckla den. Utskottet vill alltså understryka att standardisering inte får ses som en ersättning för att erbjuda personalen utbildning.

Som framhålls både i propositionen och i motion Fi15 (m) anser utskottet att det är självklart att standardiseringen bör utgå från det internationella och europeiska standardiseringsarbetet. Beträffande förslaget i motion Fi15 (m) att statskontoret bör kunna utfärda rekommendationer om standardisering noterar utskottet att det i statskontorets uppdrag enligt propositionen skall ingå att lämna förslag till regeringen om form för och innehåll i normeringsverksamheten.

Motionärerna anser beträffande statskontorets utredning om en gemensam datakommunikationslösning att denna i första hand skall avse de större datakommunikationsanvändarna.

Utskottet vill därvid anföra följande. Enligt den förstudie som statskontoret gjort är en av effekterna av en gemensam datakommunikationslösning att mindre myndigheter inte kommer att behöva egen specialistkompetens i datakommunikationsfrågor. Utskottet anser, mot denna bakgrund, att det skulle vara klart olämpligt att begränsa den fördjupade studie som statskontoret skall genomföra till att avse främst de större datakommunikationsanvändarna.

Utskottet avstyrker mot bakgrund av det anförda motion Fi15 (m) yrkande 6.

Samverkan mellan stat, kommun och landsting

Samarbete på ADB-området mellan staten, primärkommuner och landsting förekommer i dag på olika sätt, genom bl.a. statskontorets metodråd och säkerhetsråd samt samrådsgruppen för samhällets säkerhet inom dataområdet. Enligt civilministerns uppfattning finns förutsättningar för en ökad samverkan. I propositionen aviseras därför att ett uppdrag skall lämnas till

statskontoret att i samverkan med Svenska kommunförbundet och Landsförbundet utreda förutsättningarna för en sådan utökad samverkan.

I motion Fi13 (c) anføres beträffande kommunerna att det finns risk att centrala direktiv och riktlinjer kan komma att förhindra en utveckling anpassad efter kommunernas egna behov och förutsättningar. I motionen framhålls dock samtidigt att statskontoret naturligtvis kan ha en konsultroll.

Enligt utskottets mening innebär den modell för samverkan mellan staten och primärkommuner och landsting som föreslås i propositionen ingen risk för att primärkommunerna och landstingen inte självständigt skall kunna utforma sin datapolitik. I propositionen anges uttryckligt att en utgångspunkt för arbetet självfallet bör vara att de nämnda formerna för samverkan måste grundas på en överenskommelse mellan de berörda parterna. Mot denna bakgrund anser utskottet att motion Fi13 (c)-yrkande 6 bör avslås av riksdagen.

Forskning och utveckling

I propositionen framhålls att målinriktad forskning och utveckling för att främja en god användning av informationsteknologi i offentlig verksamhet är mycket angelägen och bör stimuleras. I propositionen aviseras också att statskontorets metodråd skall omvandlas till ett icke-permanent utvecklingsråd med uppdrag att självständigt bereda forsknings- och utvecklingsfrågor. Medel för sekretariatsfunktioner bör tas i anspråk från anslaget C 8 Bidrag till vissa utvecklingsåtgärder, under trettonde huvudtiteln.

I motion Fi16 (fp) berörs frågan om inrättandet av ett tillfälligt utvecklingsråd utan att något direkt yrkande ställs. Motionärerna anser att förslaget om ett utvecklingsråd är för passivt och att man i stället med hjälp av medel från t.ex. Informationsteknologiprogrammet (via STU eller Televerket) borde starta offentliga demonstrationssystem.

Enligt utskottets mening innebär det förslag som framläggs i propositionen beträffande utvecklingsråd inte någon direkt motsättning till det som tas upp i motion Fi16. I dagsläget sker det ett samarbete mellan statskontoret och STU på detta område och det bör inte finnas några hinder för att starta offentliga demonstrationssystem via Informationsteknologiprogrammet. Utskottet har inte heller något att erinra mot att medel från anslaget C 8 Bidrag till vissa utvecklingsåtgärder, under trettonde huvudtiteln, tas i anspråk för sekretariatsfunktioner för det föreslagna utvecklingsrådet.

DAFA och ESKA Statskonsult AB

I proposition 95, bilaga 2, föreslås bl.a. att datacentralen vid Stockholms universitet, QZ skall säljas till DAFA. Finansutskottet har överlämnat bilaga 2 i sin helhet till utbildningsutskottet för beredning. I motion Fi15 (m) framhåller motionärerna att de inte i sig har någon invändning mot att QZ överförs till ett dataservicebolag. Man hänvisar emellertid till att man i tidigare motioner har föreslagit att DAFA helt eller delvis skall privatiseras. Regeringen bör, enligt motionärerna, låta utreda om det finns några vägande skäl för att någon del av DAFA:s nuvarande verksamhet bör ligga kvar i statlig ägo.

Enligt motionärerna bör regeringen dessutom låta göra en förutsättningslös utredning av uppgifter, omfattning och ägarförhållanden för ESKA Statskonsult AB. FiU 1987/88:25

Finansutskottet behandlade 1985 (FiU 1985/86:5, rskr. 88) i anslutning till förslag i proposition 1984/85:225 angående ombildning av DAFA till aktiebolag ett par motionsyrkanden av Lars Tobisson m.fl. (m) med liknande innehåll. Utskottet konstaterade då att ett statligt ägande inom dataserviceområdet gör det möjligt att inom den statliga sektorn tillgodose de statliga verkens grundläggande behov av dataservice. Utskottet ansåg vidare att bildandet av ESKA Statskonsult AB ledde till en breddning av det aktuella verksamhetsfältet och till att staten skapar en slagkraftig heltäckande serviceverksamhet på dataområdet. Genom en sådan koncernbildning ansåg utskottet att staten – i likhet med flera stora företagskoncerner – kunde få tillgång till en egen servicebyrå inom ADB-området. Utskottet avstyrkte med denna motivering de då aktuella motionsyrkandena.

Finansutskottet anser att de ställningstaganden som utskottet gjorde 1985 fortfarande äger samma giltighet. Utskottet avstyrker därmed motion Fi15 (m) yrkandena 7 och 8.

Anslag och övriga frågor

Finansutskottet tillstyrker de anslagsförslag som framläggs och har i övrigt inget att invända mot det som anförs i propositionstexterna.

Hemställen

Utskottet hemställer

1. *beträffande fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen*

att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 1, 1987/88:Fi14 yrkande 1 samt 1987/88:Fi16 yrkande 1,

2. *beträffande den statliga personalens kompetens inom ADB-området*

att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 3, 1987/88:Fi14 yrkande 3, 1987/88:Fi15 yrkande 1 samt 1987/88:Fi16 yrkandena 2 och 3,

3. *beträffande arbetsmiljö*

att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 5, 1987/88:Fi15 yrkande 2 samt 1987/88:Fi16 yrkandena 4 och 5,

4. *beträffande säkerhet och sekretess*

att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Fi15 yrkandena 3 och 4, 1987/88:Fi16 yrkande 6, 1987/88:Fö501, 1987/88:Fö511 samt 1987/88:Fö526,

5. *beträffande förvaltning och omprövning av ADB-system*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Fi13 yrkande 2,

6. *beträffande ADB-investeringar*

att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 4, 1987/88:Fi14 yrkande 2, 1987/88:Fi15 yrkande 5, 1987/88:Fi16 yrkande 7 och 1987/88:Fi411,

7. beträffande *standardisering och normering*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Fi15 yrkande 6.

8. beträffande *samverkan mellan stat, kommun och landsting*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Fi13 yrkande 6.

9. beträffande *DAFA och ESKA Statskonsult AB*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Fi15 yrkandena 7 och 8.

10. beträffande *anslaget till Statskontoret*

att riksdagen med bifall till proposition 1987/88:95 bilaga 1 moment 1 till *Statskontoret* för budgetåret 1988/89 under trettonde huvudtiteln anvisar ett ramanslag av 74 401 000 kr.,

11. beträffande *anslaget till Anskaffning av ADB-utrustning*

att riksdagen med bifall till proposition 1987/88:95 bilaga 1 moment 2 till *Anskaffning av ADB-utrustning* för budgetåret 1988/89 under trettonde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 444 600 000 kr.,

12. beträffande *beställningsbemyndigande*

att riksdagen medger att datorutrustning beställs – utöver tidigare medgivet belopp – till ett värde av högst 490 000 000 kr.,

13. beträffande *datapolitik för statsförvaltningen i övrigt*

att riksdagen lägger till handlingarna vad som i övrigt anförs i proposition 1987/88:95.

14. beträffande *statsrådsgruppen för datafrågor m.m.*

att riksdagen lägger vad som anförs i proposition 1987/88:100 bilaga 2 punkt 11 till handlingarna,

15. beträffande *användningen av ADB i statsförvaltningen*

att riksdagen lägger till handlingarna den till proposition 1987/88:100 bilaga 2 punkt 12 fogade sammanfattningen av statskontorets rapport (1988:2) Användningen av ADB i statsförvaltningen 1988.

Stockholm den 5 maj 1988

På finansutskottets vägnar

Arne Gadd

Närvarande: Arne Gadd (s), Roland Sundgren (s), Christer Nilsson (s), Rune Rydén (m), Iris Mårtensson (s), Lisbet Calner (s), Filip Fridolfsson (m), Gunnar Björk (c), Hans Petersson i Hallstahammar (vpk), Hans-Eric Andersson (s), Arne Kjörnsberg (s), Margitta Edgren (fp), Rolf Kenneryd (c), Margit Gennser (m) och Lennart Alsén (fp).

1. Fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen (mom. 1)

Gunnar Björk (c), Margitta Edgren (fp), Rolf Kenneryd (c) och Lennart Alsén (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 7 som börjar med "Utskottet anser, i likhet med föredragande statsrådet" och slutar med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att propositionen inte lagt tillräckligt stor vikt vid sådant som integritetsaspekter, offentlighetsprincipen, hur samhällets sårbarhet skall kunna minimeras och hur datasystemens uppbyggnad påverkar samhällsutbyggnaden i stort.

Enligt utskottets mening innebär en centraliserad och allmänt utnyttjad information en risk för intrång i medborgarnas personliga integritet. Utskottet vill särskilt betona att det är nödvändigt att tidigt i problemanalysen, systemarbetet och programutvecklingen lägga vikt vid integritetsaspekter. Utskottet anser allmänt att stor restriktivitet bör gälla, när det gäller att använda datateknik för att kontrollera mänsklig verksamhet och enskilda individer.

Utskottet anser också att det är viktigt att man redan i inledningsskedet av ett ADB-införande utgår från en aktiv allmänhetsinsyn i myndigheternas informationssystem. Detta innebär att system och program skall konstrueras så att de blir tillgängliga för medborgarna i enlighet med offentlighetsprincipen. Tillgängligheten ökar inte av sig själv vid en datorisering, vilket propositionen underförstått utgår ifrån, utan det beror på hur systemen planeras och programmen konstrueras. Utskottet anser att medborgarnas insyn i allmänna handlingar är dålig och att det oftast är mycket omständligt och besvärligt att få del av innehållet. Utskottet anser att offentlighetsprincipen utifrån medborgarnas perspektiv inte poängteras tillräckligt i propositionen.

Utskottet vill slutligen i detta sammanhang framhålla den kanske mest väsentliga generella åtgärden för att uppnå förbättrad säkerhet, nämligen att decentralisera register och registerföring. Att dela upp stora centrala datorsystem i mindre regionala är den bästa åtgärden för att stärka sekretessen och minska säkerhetsriskerna.

Utskottet anser således, med anledning av yrkande 1 i motion Fi13 och yrkande 1 i motion Fi16, att riksdagen som sin mening bör ge regeringen till känna vad utskottet anfört.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen*

att riksdagen med bifall till motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 1 och 1987/88:Fi16 yrkande 1 och med avslag på motion 1987/88:Fi14 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen (mom. 1)

FiU 1987/88:25

Hans Petersson i Hallstahammar (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 8 som börjar med "Som framhålls" och slutar med "från riksdagen" bort ha följande lydelse:

I likhet med motionärerna anser utskottet att förhållandet till arbetsdelningen bör betonas särskilt när man diskuterar den framtida bilden av datorisering i såväl statlig som annan offentlig förvaltning. Ett genomgående kännetecken i nyare tiders produktionsorganisation och teknik har varit fragmentisering av det mänskliga arbetet. Fragmentiseringen är i sin tur en tungt vägande praktisk faktor i uppkomst och befastande av klasskillnader och social diskriminering, könsrelaterade mönster, ensidiga arbetsmiljöer och orättvis lönespridning. Datoriseringen kan i sämsta fall ta sig uttryck som befäster och fördjupar sådana mönster.

Utskottet vill emellertid framhålla att datoriseringen samtidigt bär på helt andra möjligheter. I kombination med en bredare utbildning av i första hand anställda med lägre tjänstegrader kan i stället motsatta mönster främjas. När det finns möjlighet att utöva en mångsidigare kapacitet kan kompetens som annars förblir outnyttjad tas till vara. Vidare kan olika grupper av anställda lättare rycka in för varandra och få en bättre insikt i varandras arbetsuppgifter. Arbetsledningen förenklas i och med att de anställda själva i långt högre grad kan leda och organisera sin verksamhet. Enligt utskottets mening kan därmed en mer demokratisk struktur och organisation byggas upp och en mindre ojämlig löne- och tjänstefördelning framgå.

Finansutskottet anser att riksdagen bör ge regeringen till känna att de ovan angivna principerna skall vara vägledande i den fortsatta datoriseringen inom statsförvaltningen.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi14 yrkande 1 samt med avslag på motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 1 och 1987/88:Fi16 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (mom. 2)

Runc Rydén, Filip Fridolfsson och Margit Gennser (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Finansutskottet ser" och slutar med "behandlats ovan" bort ha följande lydelse:

Finansutskottet instämmer i huvudsak i den bedömning som arbetsmarknadsutskottet gjort. Finansutskottet vill emellertid särskilt peka på att förutom för de tre personalgrupper, vars kompetensutveckling särskilt bör stimuleras enligt propositionen, bör även utvecklingsmöjligheterna för

handläggande personal beaktas. Erfarenheter från privata företag och en del myndigheter visar att adekvat datorstöd i form av ordbehandlingsprogram, databaser, kalkylprogram och beslutsfattarstöd genom s.k. artificiella intelligensprogram avsevärt kan höja handläggares effektivitet samtidigt som kvaliteten kan förbättras. Myndigheterna bör således, enligt utskottet, även beakta denna personalkategori.

Vad utskottet här anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Finansutskottet gör" och slutar med "mest effektiva" bort ha följande lydelse:

Finansutskottet vill, utöver vad arbetsmarknadsutskottet anfört i denna fråga, framhålla följande. Statskontoret och SIPU, som är de organ som i propositionen har tilldelats viktiga uppgifter i samband med kunskapsutvecklingen, innehar kunskap om hur datatekniken kan utnyttjas. Utvecklingen inom dataområdet går emellertid för närvarande mycket snabbt, inte minst på programvarusidan. Det innebär att statskontorets och SIPU:s kompetens enligt utskottets mening måste kompletteras. I många fall kan utomstående konsulter och universitets- och högskoleinstitutioner hjälpa myndigheterna i deras kunskapsutveckling. Statskontorets och SIPU:s verksamhet bör därför enligt utskottet bara vara en del av utbudet av kurser och seminarier. Myndigheterna bör även kunna lägga ut utbildningsuppdrag på enskilda konsulter eller, genom s.k. uppdragsutbildning på universitets- och högskoleinstitutioner.

Vad utskottet här anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Sammanfattningsvis anser" och slutar med "avstyrks således" bort ha följande lydelse:

Sammanfattningsvis anser finansutskottet att yrkande 1 i motion Fi15 (m) bör bifallas av riksdagen samt att yrkande 3 i motion Fi13 (c), yrkande 3 i motion Fi14 (vpk) samt yrkandena 2 och 3 i motion Fi16 (fp) bör avslås av riksdagen.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *den statliga personalens kompetens inom ADB-området*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi15 yrkande 1 samt med avslag på motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 3, 1987/88:Fi14 yrkande 3 samt 1987/88:Fi16 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (mom. 2)

Margitta Edgren och Lennart Alsén (båda fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Finansutskottet ser" och slutar med "i kompetensutvecklingen" bort ha följande lydelse:

Finansutskottet vill beträffande det ovan anförda framhålla följande. I propositionen prioriteras i första hand utbildning av chefer och ledare. Därefter kommer man fram till vad som kan göras för de anställda vars arbetssituation radikalt förändras. Denna turordning är, enligt utskottet, typisk för regeringens synsätt och det gör att klyftan mellan högre tjänstemän (oftast män) och kortutbildade (oftast kvinnor) kommer att öka. För utskottet är det i stället naturligt att använda den motsatta ordningen, och låta resonemangen utgå från åtgärder för flertalet av de anställda. Först därefter vill vi ta upp chefers kompetensutveckling, eftersom vi inte önskar eller tror på ett samhälle där allt utgår från toppen.

Arbetsmiljöfondens projekt, Utvecklingsprogram för Ny Teknik, Arbetsorganisation och Arbetsmiljö, visade enligt utskottet på hur nödvändigt det är att ha ett lärande på bredden och en bred kompetenshöjning vid förändringar. Utan kompetenshöjning på bredden går förändringar mycket trögt eller är omöjliga att genomföra på ett effektivt sätt. Självklart måste den enskilda myndighetens behov styra de utbildningar som skall utnyttjas.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Finansutskottet delar den bedömning" och slutar med "i propositionen" bort ha följande lydelse:

Finansutskottet instämmer i propositionens tankar om att främja jämställdhet på arbetsplatserna genom att särskilt uppmärksamma kvinnors möjligheter till avancemang från assistent- och biträdestjänster. Finansutskottet delar också arbetsmarknadsutskottets och propositionens uppfattning att en vägledning bör utarbetas för myndigheternas jämställdhetsarbete i samband med införande av ADB-teknik. Finansutskottet anser emellertid att SIPU skall ges ett bestämt datum då uppdraget skall vara genomfört.

Finansutskottet anser vidare att syftet med vägledningen bör vidgas till att också handla om att ta till vara kvinnors goda praktiska erfarenheter av att arbeta med ADB. Sådana erfarenheter är tillgångar även vid organisationsutveckling, probleminventering, systemutveckling, programmering och databaskonstruktion. Vägledningen bör också ta upp kvinnors möjligheter att avancera inom förvaltningarnas ADB-arbete och hur kvinnors praktiska erfarenheter och s.k. "tysta kunskap" kan tas till vara.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Sammanfattningsvis anser" och slutar med "avstyrks således" bort ha följande lydelse:

Sammanfattningsvis anser finansutskottet att yrkande 3 i motion Fi16 (fp) bör bifallas av riksdagen samt att yrkande 3 i motion Fi13 (c), yrkande 3 i motion Fi14 (vpk), yrkande 1 i motion Fi15 (m) och yrkande 2 i motion Fi16 (fp) bör avslås av riksdagen.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *den statliga personalens kompetens inom ADB-området*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi16 yrkande 3 samt med avslag på motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 3, 1987/88:Fi14 yrkande 3, 1987/88:Fi15 yrkande 1 och 1987/88:Fi16 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (mom. 2)

FiU 1987/88:25

Gunnar Björk och Rolf Kenneryd (båda c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Finansutskottet delar arbetsmarknadsutskottets" och slutar med "avstyrks således" bort ha följande lydelse:

Utöver vad arbetsmarknadsutskottet anfört i denna fråga vill finansutskottet framhålla följande. En viktig uppgift i regionalpolitiken är att medverka till kompetensuppbyggnad i alla delar av landet vad gäller framtidsteknologi. Sett ur detta perspektiv skulle, enligt utskottets mening, en radikal decentralisering av myndigheternas dataverksamhet och datasystem vara angelägen.

Sammanfattningsvis anser finansutskottet att yrkande 3 i motion Fi13 (c) bör bifallas av riksdagen samt yrkande 3 i motion Fi14 (vpk), yrkande 1 i motion Fi15 (m) samt yrkandena 2 och 3 i motion Fi16 (fp) bör avslås av riksdagen.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. *beträffande den statliga personalens kompetens inom ADB-området*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi13 yrkande 3 samt med avslag på motionerna 1987/88:Fi14 yrkande 3, 1987/88:Fi15 yrkande 1 samt 1987/88:Fi16 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

6. Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (mom. 2)

Hans Petersson i Hallstahammar (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Finansutskottet ser" och slutar med "i kompetensutvecklingen" bort ha följande lydelse:

Utöver vad arbetsmarknadsutskottet anfört vill finansutskottet särskilt framhålla följande.

Det är viktigt att datoriseringen inte fastnar i ensidiga rationaliseringsprinciper. Förvaltningen skall vara ändamålsenlig från extern synpunkt, dvs. med hänsyn till sin betydelse för samhället – infrastrukturen och medborgarna. Kvalitativa aspekter av arbetet och tänkande människors insatser kan, enligt utskottet, inte ersättas av datatekniken med dess fyrkantiga, icke-skapande behandlingssätt. Att slå ut arbetskraft är därför enligt utskottets mening inte något mål för offentlig förvaltning. Ett mål är däremot att frigöra mänsklig kapacitet för mer kvalificerade insatser inom den skapande och humana delen av förvaltningens uppgifter, liksom för bristområden. Vad utskottet här anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Sammanfattningsvis anser" och slutar med "avstyrks således" bort ha följande lydelse:

Sammanfattningsvis anser finansutskottet att yrkande 3 i motion Fi14 (vpk) bör bifallas av riksdagen samt att yrkande 3 i motion Fi13 (c), yrkande 1

i motion Fi15 (m) samt yrkandena 2 och 3 i motion Fi16 (fp) bör avslås av riksdagen. FiU 1987/88:25

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *den statliga personalens kompetens inom ADB-området*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi14 yrkande 3 samt med avslag på motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 3, 1987/88:Fi15 yrkande 1 samt 1987/88:Fi16 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

7. Arbetsmiljö (mom. 3)

Rune Rydén (m), Filip Fridolfsson (m), Gunnar Björk (c), Margitta Edgren (fp), Rolf Kenneryd (c), Margit Gennser (m) och Lennart Alsén (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Enligt vad" och slutar med "yrkande 4" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening bör insatserna vad gäller arbetsmiljön i anslutning till bildskärmsarbete nu enbart inriktas mot en kraftig satsning på forskning för att utröna orsaker och samband mellan informationsteknologins användning och arbetsskador. Det som föreslås i propositionen kan medföra långtgående och kostsamma insatser för att begränsa elektrostatiska och elektromagnetiska fält, vars medicinska effekter inte är klarlagda. Den forskning som utskottet anser bör äga rum, bör inte inskränkas enbart till de elektrostatiska och elektroniska magnetfälten utan även omfatta psykologiska och sociala faktorer relaterade till bildskärmsarbete i ett vidare perspektiv. Den hittillsvarande diskussionen om bildskärmar, ergonomi och hälsa har i alltför hög grad inneburit att man tittat på bildskärmen som en isolerad företeelse. I verkligheten är den endast en komponent i system där t.ex. datorprogrammets betydelse för t.ex. svarstider och deras orsak till stress-effekter o.d. är i minst lika hög grad viktiga att utröna.

För övrigt anser utskottet att de *gränsvärden* som sätts upp för bildskärmar och för anställdas arbete vid datorer bör vara generellt utformade. Hela frågan om ADB-utrustningens egenskaper bör, enligt utskottet, överlämnas till arbetskyddsstyrelsen.

Utskottet anser mot bakgrund av det anförda att i stället för den absoluta tidpunkten 1991 för en eliminering/minskning av de elektriska fälten, bör insatserna inriktas mot en intensifierad forskning för att vid den tidpunkten ha klarlagt de verkliga orsakerna till de medicinska problem som kan ha samband med bildskärmsarbete. Utskottet anser att detta är en klart bättre metod för att minska den oro som finns.

Utskottet anser mot denna bakgrund att de aktuella yrkandena i Fi13 (c), Fi15 (m) och Fi16 (fp) bör bifallas av riksdagen.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "Utskottet vill" och slutar med "yrkande 5" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser det naturligt att det uppdrag avseende handikappanpassade datorstödda arbetsplatser, som enligt propositionen avses lämnas till

statskontoret, i stället bör lämnas till STU. STU har både resurser och kompetens för forskning och utveckling.

Det har i flera år talats om hur handikappade genom ADB-tekniken kan få tillträde till arbetsmarknaden och med datoriserade hjälpmedel inte behöver uppleva sig som handikappade. På flera orter i landet genomförs utbildningar med mycket goda resultat. De handikappade med ADB-utbildning och datorstödda hjälpmedel är eftertraktade och får arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

Det är då, enligt utskottet, önskvärt att STU i samverkan med industrin i ökad grad medverkar till att initiera demonstrations- och utvecklingsprojekt kring datorstödda arbetsplatser för handikappade. Det är enligt utskottets mening viktigt att kunna visa fram de nya praktiska möjligheter för handikappade som datatekniken möjliggör.

Vad utskottet här anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *arbetsmiljö*

att riksdagen med bifall till motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 5, 1987/88:Fi15 yrkande 2 samt 1987/88:Fi16 yrkandena 4 och 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

8. Säkerhet och sekretess (mom. 4)

Rune Rydén (m), Filip Fridolfsson (m), Gunnar Björk (c), Margitta Edgren (fp), Rolf Kenneryd (c), Margit Gennser (m) och Lennart Alsén (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 16 börjar med "Finansutskottet anser" och på s. 17 slutar med "motion Fö526 (m)" bort ha följande lydelse:

Riksdagens beslut hösten 1987 innebar att ÖCB tilldelades samordningsansvaret för säkerheten i datasystem. Den uppdelning av ansvaret på statskontoret och ÖCB som föreslås i propositionen är inte i överensstämmelse med riksdagens beslut. Enligt utskottets mening bör ÖCB ha ansvaret för säkerhetsarbetet även i fortsättningen.

Utskottet anser vidare att i propositionen betonas inte den kanske mest väsentliga generella åtgärden för att uppnå förbättrad säkerhet, nämligen att decentralisera register och registerföring. Att dela upp stora centrala datorsystem i mindre regionala är enligt utskottets mening den bästa åtgärden för att stärka sekretessen och minska säkerhetsriskerna.

Nu finns det enligt utskottet risk att sårbarhetsfrågorna splittras mellan ÖCB, statskontoret och SAMS. En organisation med en gemensam handläggning av sårbarhetsfrågorna både i fredstid och för kris- och krigslägen hade varit att föredra. Med den i propositionen föreslagna organisationen åvilar det, enligt utskottets mening, regeringen ett stort ansvar att tillse att sårbarhetsfrågorna beaktas såväl inom den statliga sektorn som inom övriga samhällssektorer. Utskottet noterar att ansvarsfrågorna är oklara inom

regeringskansliet, där statskontoret sorterar under civildepartementet och ÖCB under försvarsdepartementet.

FiU 1987/88:25

Beträffande statskontorets samordningsansvar anser utskottet att detta bör inskränkas till den civila statsförvaltningen, exkl. affärsverken. Affärsverkens ställning förändras för närvarande. De får en självständigare ställning i förhållande till regeringen och skiljer sig allt mera från den övriga statsförvaltningen. Flera av de nuvarande affärsverken bör också, enligt utskottet, omvandlas till aktiebolag. De flesta affärsverken, bl.a. televerket, posten och SJ, vidmakthåller mycket stora datorsystem. Säkerhetsbedömningen av dessa datorsystem bör, enligt utskottet, huvudsakligen kunna ske efter samma bedömningar som gäller liknande datasystem i företag. Denna säkerhetsbedömning måste i första hand utgå från deras betydelse ur totalförsvarssynvinkel. Organisatoriskt behöver därför knappast statskontoret finnas som en förmedlande länk mellan de stora affärsverken och ÖCB.

Vad utskottet ovan anfört angående säkerhetsarbetets organisation bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Beträffande kravet på parlamentarisk insyn som framförs i motion Fö511 (c) vill utskottet framhålla att referensgruppen med dess parlamentariska inslag tills vidare delvis bör kunna tillgodose detta krav.

Finansutskottet vill vidare framhålla att det primära ansvaret för att datorsystem uppfyller relevanta krav på säkerhet, sekretess och driftsäkerhet skall ligga på den enskilda myndigheten. Utskottet anser därför, i likhet med motion Fö526 att alla myndigheter med ADB-register bör göra en sårbarhetsanalys och att en sådan analys bör läggas till grund för beslutsfattande om varje nytt register. Detta krav bör ställas på statliga utredningar genom tillägg i kommittékungörelsen. Sårbarhetsanalys bör, enligt utskottet, ingå i det beslutsunderlag som skall föreligga enligt förordningen om investeringar i statliga ADB-register (SFS 1981:266).

Beträffande yrkandet i motion Fö526 att riksdagen hos regeringen skall begära förslag till krav på kryptering av sekretessbelagd information vid datakommunikation anser utskottet att detta bör bifallas. Nätverk för datakommunikation används rutinmässigt för såväl produktions- och företagsstyrning som för andra vitala tillämpningar. Detta medför att betydligt större krav på säkerhet måste ställas mot såväl avbrott och störningar som mot avlyssning och obehörigt intrång i telenätet. Skyddet mot avlyssning måste, enligt utskottets mening, snabbt vidareutvecklas t.ex. genom förbättrade krypteringsmöjligheter. Regeringen bör därför, enligt utskottets mening, lämna riksdagen förslag som innebär krav på kryptering vid datakommunikation av sekretessbelagd information.

Beträffande slutligen vad som anförs i motion Fö526 angående sammanställning och saluföring av information som kan vara till skada för rikets säkerhet vill utskottet framhålla följande. Det är uppenbart att offentlighetsprincipen och gällande handlingsbegrepp som likställer datalagrad information hos myndigheter med traditionella allmänna handlingar skapar problem från sårbarhetssynpunkt. Dagens moderna ADB-teknik och dess oanade möjligheter till selektering och sammanställningar gör att hanteringen av en mängd i och för sig oskyldiga uppgifter kan leda till en information som kan vara äventyrlig för landets säkerhet.

Sammanfattningsvis anser finansutskottet beträffande området säkerhet och sekretess att motionerna Fi15 (m) yrkandena 3 och 4, Fi16 (fp) yrkande 6, Fö501 (fp), Fö511 (c) och Fö526 (m) bör bifallas av riksdagen.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *säkerhet och sekretess*

att riksdagen med bifall till motionerna 1987/88:Fi15 yrkandena 3 och 4, 1987/88:Fi16 yrkande 6, 1987/88:Fö501, 1987/88:Fö511 och 1987/88:Fö526 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anført.

9. ADB-investeringar (mom. 6)

Rune Rydén (m), Filip Fridolfsson (m), Gunnar Björk (c), Margitta Edgrén (fp), Rolf Kenneryd (c), Margit Gennser (m) och Lennart Alsén (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 19 börjar med "Enligt finansutskottets mening är" och på s. 20 slutar med "motion Fi411 (c)" bort ha följande lydelse:

Enligt finansutskottets mening är dock den arbetsordning som föreslås i propositionen alltför långsam och omständlig. Varje myndighet bör ha det fulla ansvaret för verksamhetens måluppfyllelse. I detta ansvar ingår att anskaffa de hjälpmedel, inkl. databehandlingsutrustning, som verksamheten kräver. Den i propositionen aviserade omläggningen av anslags- och beslutssystem bör därför ske snarast möjligt.

I linje med utskottets syn på myndigheternas självständighet i samband med ADB-investeringar bör regeringen pröva förutsättningarna för att helt slopa den beloppsgräns om drygt 1 milj. kr. för upphandling av ADB-utrustning som anges i propositionen. Utskottet anser också att det krav på anmälan till statskontoret som enligt propositionen föreslås gälla för upphandling helt bör slopas.

Genom den förändring av beslutsordningen för ADB-investeringar, som utskottet förordar, kommer statskontorets roll att förändras. Statskontoret kommer att få en konsultroll. Andra myndigheter kommer att anlita statskontoret på grund av den kompetens i form av överblick av marknader och av statliga datasystem som statskontoret besitter.

Utskottet vill i detta sammanhang också framhålla att myndigheterna löpande skall utvärdera sin verksamhet, inkl. de egna ADB-rutinerna, gentemot uppställda mål.

Beträffande yrkandet i motion Fi411 (c) anser utskottet att det faktum att myndigheterna själva skall ta det fulla ansvaret för sina ADB-investeringar bör leda till att beslutsunderlaget för enskilda myndigheters ADB-investeringar kommer att bli klarare och mer utförligt. Genom att myndigheterna själva skall ta ansvar för sina ADB-investeringar kommer det också att bli naturligt att dessa ställs mot andra typer av investeringar och att inbördes avvägningar görs. Finansutskottet anser därmed att motion Fi411 bör avstyrkas.

Finansutskottet anser slutligen beträffande kravet i motion Fi14 (vpk) om

en självständig och sammanhållen beställarstrategi för staten att den allmänna inriktningen, i likhet med vad som ovan anförts, skall vara att varje myndighet skall ta det fulla ansvaret för sina ADB-investeringar. Det behov av samordning som därutöver eventuellt kan behövas kan tillgodoses genom den konsultroll som statskontoret bör tilldelas. Motionsyrkandet avstyrks därför.

FiU 1987/88:25

Sammanfattningsvis anser finansutskottet att motionerna Fi13 yrkande 4, Fi15 yrkande 5 och Fi16 yrkande 7 bör bifallas av riksdagen samt att motionerna Fi14 yrkande 2 och Fi411 bör avslås av riksdagen.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *ADB-investeringar*

att riksdagen med bifall till motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 4, 1987/88:Fi15 yrkande 5 och 1987/88:Fi16 yrkande 7 samt med avslag på motionerna 1987/88:Fi14 yrkande 2 och 1987/88:Fi411 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

10. ADB-investeringar (mom. 6)

Hans Petersson i Hallstahammar (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 20 som börjar med "Finansutskottet anser" och slutar med "motion Fi411 (c)" bort ha följande lydelse:

Finansutskottet anser slutligen beträffande kravet i motion Fi14 (vpk) om en självständig och sammanhållen beställarstrategi för staten att det krävs en medveten statlig strategi – helst en strategi gemensam för hela den offentliga sektorn. En sådan strategi bör, enligt utskottet, främst ta sikte på två saker. Det ena är att skapa större självständighet, då det gäller programvara och utrustning för att därigenom inte falla in i ytterligare beroende av de stora datajättarnas färdigformulerade lösningar. Det andra är att staten, enligt utskottets mening, bör utnyttja sin position som beställare. Med medvetna krav och en genomtänkt hållning kan staten, enligt utskottets mening, göra sig självständigare och därmed också påverka dataföretagen och datautvecklingen.

Sammanfattningsvis anser finansutskottet att motion Fi14 (vpk) yrkande 2 bör bifallas av riksdagen och att motionerna Fi13 (c) yrkande 4, Fi15 (m) yrkande 5, Fi16 (fp) yrkande 7 och Fi411 bör avslås av riksdagen.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *ADB-investeringar*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi14 yrkande 2 och med avslag på motionerna 1987/88:Fi13 yrkande 4, 1987/88:Fi15 yrkande 5, 1987/88:Fi16 yrkande 7 och 1987/88:Fi411 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

Rune Rydén, Filip Fridolfsson och Margit Gennser (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 21 som börjar med "Finansutskottet anser" och slutar med "yrkande 6" bort ha följande lydelse:

Finansutskottet anser i likhet med vad som anförs i motion Fi15 (m) att standardisering är väsentlig inom ADB-området. Den standardisering som bör ske inom statsförvaltningen bör i första hand utgå från det internationella och europeiska standardiseringsarbetet. Även det standardiseringsarbete som utförs inom svenska standardiseringsorganisationer, såsom SIS, bör givetvis beaktas. För att underlätta kommunikation mellan olika delar av statsförvaltningen kan det finnas anledning att förordra vissa enhetliga lösningar som inte är standarder. Statskontoret bör enligt utskottets mening kunna utfärda rekommendationer i dessa avseenden.

Beträffande den utredning om en gemensam datakommunikationslösning som statskontoret skall genomföra, enligt propositionen, anser utskottet att denna i första hand skall omfatta de större datakommunikationsanvändarna bland de civila förvaltningsmyndigheterna, såsom riksförsäkringsverket, riksskatteverket, löne- och pensionsverket och arbetsmarknadsverket. Allmänt gäller, enligt utskottets mening, att varje myndighet måste få göra en egen bedömning av fördelar och nackdelar innan man tar ställning till om man skall ansluta sig.

Utskottet anser mot bakgrund av det anförda att motion Fi15 (m) yrkande 6 bör bifallas av riksdagen.

dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *standardisering och normering*
att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi15 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

12. Samverkan mellan stat, kommun och landsting (mom. 8)

Gunnar Björk och Rolf Kenneryd (båda c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 22 som börjar med "Enligt utskottets mening innebär den modell" och slutar med "av riksdagen" bort ha följande lydelse:

Utskottets åsikt att myndigheter och organisationer själva måste utveckla sina datasystem gäller självfallet också kommunerna. Statskontoret bör, som motionärerna framhåller, kunna ha en konsultroll. Centrala direktiv och riktlinjer får, enligt utskottets mening, dock inte förhindra en utveckling anpassad efter kommunens egna behov och förutsättningar.

Utskottet anser således att motion Fi13 (c) yrkande 6 bör bifallas av riksdagen och att riksdagen som sin mening bör ge regeringen till känna att kommunerna självständigt bör utveckla sina datasystem utan centrala direktiv.

dels att utskottets hemställan under 8 bort ha följande lydelse:

FiU 1987/88:25

8. beträffande *samverkan mellan stat, kommun och landsting*
att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi13 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

13. DAFA och ESKA Statskonsult AB (mom. 9)

Rune Rydén, Filip Fridolfsson och Margit Gennser (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 23 som börjar med "Finansutskottet behandlade" och slutar med "yrkandena 7 och 8" bort ha följande lydelse:

Frågan om försäljning av QZ ingår i den del av propositionen som har överlämnats till utbildningsutskottet för beredning. Finansutskottet vill emellertid beträffande DAFA framhålla att regeringen bör låta utreda om det finns några vägande skäl för att någon del av DAFA:s nuvarande verksamhet bör ligga kvar i statlig ägo. Regeringen bör dessutom låta göra en förutsättningslös utredning av uppgifter, omfattning och ägarförhållanden för ESKA Statskonsult AB.

Vad utskottet ovan anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *DAFA och ESKA Statskonsult AB*
att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Fi15 yrkandena 7 och 8 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Särskilda yttranden

1. Förvaltning och omprövning av ADB-system (mom. 5)

Gunnar Björk och Rolf Kenneryd (båda c) anför:

Beträffande förvaltning och omprövning av ADB-system vill vi framhålla följande. Utvecklingen inom ADB-området är mycket snabb. Enligt vår mening bör det omfattande förnyelsebehov som nu förestår innebära en förnyelse inriktad mot decentralisering, som bör genomföras under parlamentarisk medverkan. Detta kan lämpligen ske i en parlamentarisk utredning eller genom att återupprätta datadelegationen med dess parlamentariska sammansättning.

2. Forskning och utveckling och datorcentralen QZ (mom. 13)

Margitta Edgren och Lennart Alsén (båda fp) anför:

Beträffande *forskning och utveckling* för informationsteknologi i offentlig verksamhet nöjer sig propositionen med att föreslå inrättande av ett tillfälligt "utvecklingsråd" inom statskontoret. Vi anser att detta är en för passiv

inställning. Det finns goda möjligheter att med hjälp av t.ex. medel från Informationsteknologiprogrammet (via STU eller televerket) starta offentliga demonstrationssystem av allmänt intresse. Som exempel vill vi nämna användning av s.k. intelligenta kort för sjukjournaler, prov med ökad tillgång till samhällsinformation via hemterminaler, regionala lokala kommunikationssystem m.m.

I propositionen föreslås att *datorcentralen QZ* skall omvandlas till bolag och drivas på affärsmässiga grunder. Propositionen föreslår en samordning med det statliga bolaget DAFA AB. Finansutskottet har överlämnat bilaga 2, i vilken denna fråga ingår, till utbildningsutskottet för beredning. Vi vill dock i detta sammanhang framhålla att vi anser att QZ bör bolagiseras och försälgas. Vi anser att privata ägare bör kunna driva QZ i öppen regi.

1987/88:2 y

över proposition 1987/88:95 om datapolitik för statsförvaltningen

---

Till finansutskottet

Finansutskottet har berett försvarsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1987/88:95 om datapolitik för statsförvaltningen och motioner i anslutning härtill. Försvarsutskottets yttrande berör främst avsnittet 3.6 om organisation av säkerhetsarbetet och omfattar också ett antal till utskottet hänvisade motionsyrkanden från den allmänna motionstiden 1988, nämligen Fö501, Fö511 samt Fö526. Dessa överlämnas till finansutskottet – under förutsättning av dess medgivande – med detta yttrande.

Motionerna

Väckta under allmänna motionstiden 1988

1987/88:Fö501 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om säkerhet och sårbarhet.

1987/88:Fö511 av Bengt Kindbom m.fl. (c) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär att en parlamentarisk sårbarhetsbedömning tillsätts.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om parlamentarisk medverkan i datautvecklingsarbetet,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om decentralisering av dataregistren.

1987/88:Fö526 av Anders Björck m.fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om hanteringen av sårbarhetsfrågorna inom regeringskansliet,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om sårbarhetsanalys i samband med utredningsförslag om inrättande av nya register,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till krav på kryptering av sekretessbelagd information vid datakommunikation.,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om sammanställning och försäljning av information som kan vara till skada för rikets säkerhet.

1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m) såvitt gäller yrkande 3 att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående sårbarhetsarbetets organisation.

1987/88:Fi16 av Anne Wibble m.fl. (fp) såvitt gäller yrkande 6 att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ansvaret för säkerhetsarbetet.

Inledning

Riksdagen behandlade – med anledning av vissa under den allmänna motionstiden 1987 väckta motioner – frågor rörande ADB-sårbarhet och ADB-säkerhet hösten 1987 (FöU 1987/88:1, rskr. 24). Det finns i detta sammanhang anledning att återge huvuddragen i vad försvarsutskottet i sitt betänkande därvid anförde som sin – sedermera riksdagens – mening beträffande datasäkerhetsarbetets organisation och vidgade uppgifter för överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB).

Sälunda konstaterade utskottet bl.a. att beredskapsplaneringen inom ADB-området förefaller vara i stort behov av aktivering, att ADB-sårbarheten inom ADB-användande myndigheter och organ ofta är oacceptabelt hög, att rollfördelningen mellan de olika centrala myndigheter som har ett partiellt ansvar för samordningen av åtgärder för att minska ADB-sårbarheten inte är helt utklarad samt att det därför är av stor vikt att ett samlat grepp tas på ADB-säkerhetsfrågorna, syftande till ett förtydligande av samordningsansvaret och ett undvikande av ineffektivt dubbelarbete.

I betänkandet anförde utskottet vidare:

Den självklara och nödvändiga utgångspunkten är dock att ADB-säkerhetsarbetet i allt väsentligt utgör systemanvändarens ansvar. ADB-säkerhetsfrågorna är så mångfacetterade, komplexa och specifika för olika system och användare att det torde vara omöjligt för ett överordnat organ att skaffa sig kunskap om de svagheter som vidlåder det enskilda systemet. De totala sammanlagda kostnaderna för de olika åtgärder som erfordras för att väsentligt nedbringa ADB-sårbarheten i samhället skulle därtill bli mycket höga. De som avser att utnyttja ADB för sin verksamhet under kriser och i krig torde i allmänhet vara de användare som även i fredstid bör eftersträva särskilt hög systemsäkerhet. Det huvudsakliga ADB-säkerhetsarbetet måste således bedrivas av den ansvarige systeminnehavaren i fråga om organisation, säkerhetsrutiner, personal, tekniska anordningar, fysiskt skydd, personalutbildning, m.m.

Vad som erfordras på central nivå är således en kraftsamling när det gäller samordning och praktiskt främjande av ADB-säkerhetsarbetet i varje fall under en övergångsperiod till dess ADB-tillväxningen i samhället hunnit därhän att huvudregeln om varje ADB-användares primära säkerhetsansvar fått fast form.

Frågan om vilken av de aktuella myndigheterna som i detta kraftsamlande syfte i första hand skulle kunna ges vidgade uppgifter bör enligt utskottets mening bl.a. ses i sammanhang med frågan om huruvida det är ändamålsenligt att, som hittills, i fråga om ADB-säkerhet och ADB-sårbarhet särskilja problemen i fred från de som gäller för kriser och krig. Utskottet finner för

sin del övervägande skäl tala för att ett organisatoriskt särskiljande är sakligt omotiverat och olämpligt. Problemen är tillräckligt likartade för att de lämpligen bör behandlas i ett sammanhang. I konsekvens härmed och mot bakgrund av existerande kompetens och inriktning inom resp. myndighet anser utskottet att det påtalade behovet av samordning, kraftsamling och överblick inom ADB-säkerhetsområdet i första hand bör tillgodoses genom att ÖCB ges vidgade uppgifter på detta område. De resursfrågor som därvid aktualiseras torde hanteras inom ramen för den löpande budgetprocessen.

Utskottet anser att riksdagen som sin mening bör ge regeringen till känna vad som i det föregående har anförts om vidgade uppgifter på ADB-säkerhetsområdet för ÖCB.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I proposition 1987/88:95 konstaterar föredragande statsråden Holmberg och Bodström inledningsvis i vad avser frågor rörande säkerhet och sekretess inom dataområdet (kap. 3) att man utan inbördes skarpa gränser kan urskilja följande huvudområden:

- den grundläggande säkerhet i fred som omfattar systemkvalitet, reservfunktioner, intrångsskydd, fysiska hot som sabotage och terrorism, etc.,
- den ytterligare säkerhet som avser särskild utformning av vissa system för att kunna stödja funktioner som skall verka under kris och i krig.

I propositionen konstateras vidare att ett antal myndigheter har ansvar för olika delar av säkerhetsarbetet och att det finns ett behov av att precisera deras uppgifter och att skapa en organisatorisk grund för samordning, kraftsamling och överblick över beredskapsplaneringen och säkerheten i ADB-systemen.

Härutöver anförts att alla myndigheter som har ansvar för ADB-system, vilka den egna eller andras verksamhet är beroende av, bör ha en klar uppfattning om säkerheten i ADB-verksamheten. Dessa myndigheter skall därför, enligt vad som föreskrivs i propositionen, senast budgetåret 1989/90 ha genomfört säkerhetsanalyser för dessa system samt vid behov ha utarbetat en plan för erforderliga säkerhetshöjande åtgärder. I propositionen anförts att statskontoret bör ges i uppdrag att sammanställa resultaten av dessa säkerhetsanalyser och till regeringen i samråd med ÖCB redovisa en bedömning av analyserna samt planerade eller vidtagna åtgärder vid myndigheterna med anledning av analyserna.

Beträffande organisationen av ADB-säkerhetsarbetet i övrigt anförts i propositionen (bil. 3.6, s. 33–36) att överstyrelsen för civil beredskap, ÖCB, och statskontoret har ansvaret för främst samordning och sårbarhets- och säkerhetsfrågor i fred, under kris och i krig. Med hänvisning till riksdagens ställningstaganden hösten 1987 i dessa frågor behandlas frågan rörande ansvarsfördelningen mellan dessa båda myndigheter och även rollen för den särskilda samrådsgrupp för samhällets säkerhet inom dataområdet (SAMS) som tillsatts inom regeringskansliet.

Härvid anförts beträffande ÖCB bl. a. att överstyrelsen bör få i uppdrag att utreda behovet av styrmedel för att förverkliga en samhällsövergripande beredskapsplan för landets ADB-beroende vid krigsfara eller krig. Vidare bör ÖCB enligt propositionen belysa förutsättningarna för att också utfärda

riktlinjer för förberedelser i fred som ger tillräcklig ADB-säkerhet vid krigsfara eller i krig. Det sägs i propositionen kunna vara möjligt att i samma riskanalys och i samma planeringsprocess behandla säkerhetsåtgärder för såväl fred som kris och krig samt formulera de funktionskrav som samhällsviktiga ADB-system skall kunna leva upp till.

ÖCB:s övergripande ansvar för beredskapsplaneringen av bl.a. säkerhet som följd av ADB-användningen är enligt propositionen emellertid så nytt att det ännu saknas erfarenheter av hela planeringsprocessen, exempelvis beträffande finansieringen av åtgärder som inte är motiverade för enbart fredssamhället. ÖCB bör därför enligt propositionen få i uppdrag att närmare utveckla frågor rörande beredskapsplaneringens styrmedel, som ett första steg i riktning mot att utöka ÖCB:s ansvar till att också omfatta riktlinjer för förberedelser i fred för att uppnå tillräcklig ADB-säkerhet i kris och krig.

Beträffande statskontoret sägs i propositionen att kontoret bör ha kvar sina nuvarande uppgifter inom säkerhetsområdet. Däri ingår enligt propositionen att ha ett samordningsansvar för ADB-säkerheten i fred inom den civila statsförvaltningen inkl. affärsverken. I sitt säkerhetsarbete skall statskontoret bl.a. utgå från de krav på ADB-säkerhet i kris och krig som kommer fram i ÖCB:s arbete.

Försvarsutskottet

Organisation av ADB-säkerhetsarbetet

Utskottet konstaterar att regeringen i föreliggande proposition sökt ta fasta på och närmare konkretisera bl.a. vad som från riksdagens sida hösten 1987 tillkännagavs i inledningsvis återgivna utskottsbetänkande om ADB-sårbarhet och ADB-säkerhet. Vad utskottet i det sammanhanget anförde utgör den självklara utgångspunkten för utskottets här föreliggande ställningstagande till den inriktning som redovisas i propositionen och till de motioner som omfattas av detta yttrande.

Utskottet biträder således den uppfattning som uttrycks i propositionen och som även i väsentliga avseenden kommer till uttryck i motionerna i berörda delar, nämligen att det saknas en samlad bild över sårbarheten/säkerheten i ADB-verksamheten och konsekvenserna av störningar och att det därför finns ett behov av att skapa en organisatorisk grund för samordning, kraftsamling och överblick över beredskapsplaneringen och säkerheten i ADB-systemen. Utskottet biträder också vad som anförs i propositionen om det lämpliga i att stegvis skapa konkreta former för tillämpningen av de av riksdagen angivna riktlinjerna beträffande ÖCB:s utökade samordningsansvar och ansvar för att bl.a. tillhandahålla det för ADB-säkerhetsarbetet nödvändiga riskanalysunderlaget.

I tre motioner från den allmänna motionstiden 1988 berörs frågor rörande ADB-säkerhetsarbetets bedrivande.

I motion 1987/88:Fö501 (fp) framhålls att det huvudsakliga ansvaret för en enskild myndighets säkerhetsarbete och sårbarhetskontroll ligger på myndigheten själv. Vidare anförs att sårbarhetsberedningen i sitt arbete visade att

det också är nödvändigt att statsmakterna har ett samlat grepp över dessa frågor. Det finns, heter det, gemensamma metodproblem för situationer i såväl fred som krig, något som hösten 1987 bekräftades av försvarsutskottet som föreslog ÖCB som samordningsmyndighet. I motionen anges därefter ett antal konkreta uppgifter som i enlighet härmed borde åläggas ÖCB, däribland ansvaret för principer om undanförsel och förstöring av ADB-register och uppgifter i händelse av krig.

I motion 1987/88:Fö511 (c) anføres bl.a. att ett sätt att öka säkerheten och minska sårbarheten i de funktioner som är beroende av ADB-teknik vore att begränsa användningen av stora centrala dataregister. Motionärerna anser att ADB-användning inom myndigheter och andra offentliga organisationer skall baseras på små decentraliserade datasystem. Regeringen bör, enligt motionärerna ges i uppdrag att utarbeta planer för decentralisering av de centrala dataregistren inom olika centrala förvaltningar. Slutligen framhåller motionärerna att sårbarhetsfrågorna och datafrågornas handläggning måste ges en förstärkt parlamentarisk förankring. I ett yrkande hemställs att riksdagen hos regeringen begär att en parlamentarisk sårbarhetsberedning tillsätts.

I motion 1987/88:Fö526 (m) anføres att de brister inom ADB-säkerhetsområdet som sårbarhetsberedningen pekade på ännu kvarstår och att det i dag inte finns något organ med ett samlat och övergripande ansvar för den nationella säkerheten, trots det ansvar som nu lagts på ÖCB. Det är enligt motionärerna nödvändigt att regeringen snarast till riksdagen redovisar vilka åtgärder man avser att vidta för att minska sårbarheten. Samtidigt bör regeringen, framhålls det, till riksdagen redovisa en organisation för sårbarhetsfrågornas hantering med klara ansvarsförhållanden inom regeringskansliet.

Frågorna om ADB-säkerhetsarbetets organisation berörs även i ett par motioner som väckts med anledning av proposition 1987/88:95.

I motion 1987/88:Fi15 (m) noteras att regeringen valt att låta statskontoret ta ett samordningsansvar för ADB-säkerheten i fred inom den civila statsförvaltningen inkl. affärsverken. Enligt motionärerna finns det nu risk att sårbarhetsfrågorna splittras mellan ÖCB, statskontoret och SAMS. De framhåller att en organisation med en gemensam handläggning av sårbarhetsfrågorna både i fredstid och för kris- och krigslägen hade varit att föredra. Med den nuvarande organisationen åvilar det regeringen ett stort ansvar att tillse att sårbarhetsfrågorna beaktas såväl inom den statliga sektorn som inom övriga samhällssektorer. Motionärerna anser även att statskontorets samordningsansvar på detta område bör inskränkas till den civila statsförvaltningen, exkl. affärsverken.

I motion 1987/88:Fi16 (fp), slutligen, avvisar motionärerna den ansvarsuppdelning som redovisas i propositionen mellan ÖCB och statskontoret. Motionärerna anser att uppdelningen enligt propositionen är oklar och överlappande och därtill ej i överensstämmelse med riksdagens tillkännagivande hösten 1987. ÖCB har enligt motionärernas mening tilldelats ansvaret för säkerhetsarbetet och skall ha det i fortsättningen.

Utskottet får med anledning av dessa motioner anföra följande. Utskottet erinrar om att det var mot bakgrund av ett antal motionsyrkanden om

effektiviserad samordning av och parlamentariskt deltagande i ADB-säkerhetsarbetet, m.m. som utskottet hösten 1987 enigt uttalade att ÖCB borde kunna ges vidgade uppgifter i syfte att tillgodose det påtalade behovet av samordning, kraftsamling och överblick inom ADB-säkerhetsområdet. Utskottet kvarstår vid sin bedömning att det därmed inte finns några vägande skäl för inrättande av ett särskilt sårbarhetsorgan eller tillsättande av en parlamentarisk sårbarhetsutredning. Yrkandena 1 och 2 i motion 1987/88:Fö511 (c) bör således avslås av riksdagen.

Utskottet har inhämtat att ett samråd upprätrats mellan främst ÖCB och statskontoret för att diskutera fram en lämplig och preciserad roll- och ansvarsfördelning. Den inriktning som nu redovisas i propositionen beträffande ansvarsfördelningen utgår i hög grad från resultatet av hittillsvarande samråd, ett samråd som för övrigt även kommer att fortsätta med sikte på en ytterligare precisering av ansvarsförhållandena.

Utskottet konstaterar vidare änyo att ADB-säkerhetsfrågorna och frågorna om samordning m.m. av ADB-säkerhetsåtgärderna är mångskiftande och komplexa. Det handlar här om ett område där den inom totalförsyret gängse principen om att ett ansvar i fred även utgör ett ansvar i kris och krig knappast kan äga full tillämplighet. Det gäller således att på sikt finna en lämplig balans mellan dels principen om systemanvändarens eget ansvar, dels nödvändigheten av central samordning och överblick över helheten och dels de olika specifika krav som ställs av olika specialintressenter inom ADB-området.

Det perspektiv som försvarsutskottet har att anlägga på här behandlade frågor avser hela samhället och hela spännvidden fred – kris – krig. Utifrån detta bredare perspektiv har det varit naturligt att – såsom metod att främja en effektiviserad och aktiverad samordning av ADB-säkerhetsåtgärder – i första hand förorda att ÖCB ges vidgade uppgifter. Detta gör inte det arbete som kan bedrivas av bl.a. statskontoret inom dess verksamhetsområde mindre angeläget.

Utskottet har mot ovanstående bakgrund inga invändningar mot de första steg i riktning mot förnyade organisationsformer för ADB-säkerhetsarbetets samordning och bedrivande som redovisas i propositionen. I avvaktan på den vidare utvecklingen av samarbetet och ansvarsfördelningen mellan berörda myndigheter i den angivna färdriktningen – och i avvaktan på att ÖCB i enlighet med regeringens programplanearvisningar 1988-02-25 skall ange vilka resursbehov som följer av de nya uppgifterna – anser utskottet att riksdagen inte bör uttala sig i enlighet med här behandlade motionsyrkanden. Utskottet avstyrker således bifall till motionerna 1987/88:Fö501 (fp), 1987/88:Fö526 (m), yrkande 1, 1987/88:Fi15 (m), yrkande 3 samt 1987/88:Fi16 (fp), yrkande 6.

Andra ADB-säkerhetsfrågor

I motion 1987/88:Fö511 (c) betonas som framgått ovan att en decentralisering av dataregistren vore en sårbarhetsminskande åtgärd. Enligt motionärerna borde riksdagen ge regeringen till känna vad som i motionen i detta ämne anförs. Utskottet anser emellertid inte att riksdagen bör tillkännage någon mening i denna fråga. Det är visserligen uppenbart att stora centrala

datasystem är sårbara för störningar, men den tekniska utvecklingen i sig tenderar att verka i decentraliserande riktning. Dessutom har utskottet inhämtat att uppmärksamheten inom ADB-användande myndigheter och organ i ökande grad kommit att riktas mot säkerhetsfrågor även i centrala system. Utskottet avstyrker med hänvisning härtill bifall till detta motionsyrkande (yrk. 3).

I motion 1987/88:Fö526 (m), slutligen, tar motionärerna upp vissa frågor rörande sårbarhetsanalys, kryptering av sekretessbelagd information samt sammanställning och försäljning av information som kan vara till skada för rikets säkerhet.

Motionärerna anser att alla myndigheter med ADB-register bör göra en sårbarhetsanalys och bedöma eventuella störningar och att en sårbarhetsanalys bör läggas till grund för beslutsfattande om varje nytt register, ett krav som bör ställas på statliga myndigheter genom tillägg i kommittékungörelsen. Beträffande datakommunikationernas sårbarhet anför motionärerna bl.a. att skyddet mot avlyssning snabbt måste vidareutvecklas genom förbättrade krypteringsmöjligheter. Motionärerna anser att regeringen bör lämna riksdagen förslag som innebär krav på kryptering vid datakommunikation av sekretessbelagd information. Härutöver anføres att dagens moderna ADB-teknik och dess oanade möjligheter till selektering och sammanställningar gör att hanteringen av en mängd i och för sig oskyldiga uppgifter kan skada rikets säkerhet. Med exempel från postens transportplaneringssystem understryks det angelägna i att pröva om vissa informationssammanställningar är godtagbara med avseende på rikets säkerhet.

Med hänsyn till vad som i propositionen föreskrivs beträffande genomförande av säkerhetsanalyser senast budgetåret 1989/90 finner utskottet att motionsyrkandet om sårbarhetsanalys i så hög grad får anses tillgodosett att något ytterligare uttalande från riksdagens sida inte är befogat. Beträffande övriga yrkanden utgår utskottet ifrån att de aspekter som där behandlas noga beaktas inom ramen för det säkerhetsfrämjande och säkerhetssamordnande arbete som bedrivs. Härutöver torde dessa frågor kunna uppmärksammas i de förnyade direktiv till samrådsgruppen för samhällets säkerhet inom dataområdet, SAMS, som aviseras i propositionen. Utskottet anser dock inte att riksdagen har anledning uttala någon mening om dessa frågor. Av det anförda framgår att utskottet avstyrker bifall till här behandlade yrkanden i motion 1987/88:Fö526 (yrk. 2-4).

Stockholm den 14 april 1988

På försvarsutskottets vägnar

Arne Andersson

Närvarande: Arne Andersson i Ljung (m), Roland Brännström (s), Gunhild Bolander (c), Evert Hedberg (s), Göthe Knutson (m), Ingemar Konradsson (s), Ingvar Björk (s), Hans Lindblad (fp), Olle Aulin (m), Iréne Vestlund (s), Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c), Christer Skoog (s), Barbro Evermo Palmerlund (s), Lennart Holmsten (s) och Carl-Johan Wilson (fp).

Organisation av ADB-säkerhetsarbetet

Arne Andersson i Ljung, Göthe Knutson och Olle Aulin (alla m) anser att i den del av yttrandet – under rubriken Organisation av ADB-säkerhetsarbetet – som på s. 43 börjar med "Det perspektiv" och slutar med "mindre angeläget" sista meningen borde ha utgått.

1987/88:2 y

om datapolitik i statsförvaltningen

Till finansutskottet

Finansutskottet har berett arbetsmarknadsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1987/88:95 om datapolitik för statsförvaltningen jämte motioner i de delar som rör arbetsmarknadsutskottets beredningsområden.

Arbetsmarknadsutskottet behandlar i sitt yttrande de frågor som hänger samman med de anställda och ADB-tekniken, dvs. främst kompetensutvecklingen (kap. 2).

I propositionen framhålls ADB-teknikens viktiga roll i förnyelsen av den statliga sektorn. Den innebär bl.a. att handläggningstiderna hos myndigheterna kan förkortas och att resurserna kan utnyttjas mer effektivt.

Utvecklingen när det gäller utnyttjande av ADB i statsförvaltningen har gått mycket snabbt. Antalet datoriserade arbetsplatser har ökat från ca 22 000 år 1983 till 73 000 år 1987.

Det är självklart att en sådan utveckling ställer krav på personalen. Som framhålls i propositionen är de anställdas engagemang i verksamheten och förändringsarbetet en förutsättning för ett positivt resultat. De bör därför ges en framträdande roll och ett betydande inflytande i utvecklingsarbetet.

I propositionen ägnas ett särskilt avsnitt åt de anställdas behov av kompetensutveckling. Det framhålls bl.a. att en ökad kompetens i utvecklings- och ADB-frågor är av avgörande betydelse för förnyelsearbetet.

Den allmänna kompetenshöjning som krävs i ett långsiktigt perspektiv är enligt propositionen i första hand en uppgift för det allmänna utbildningsväsendet. Även den statliga personalutbildningen måste emellertid beakta långsiktiga och strukturella förändringar i kompetensbehoven. Staten har som arbetsgivare ett ansvar för att stödja en utveckling av kompetens och arbetsinnehåll för de grupper som berörs av den ökade datoriseringen i statsförvaltningen.

I propositionen anförts att det härvid är särskilt viktigt att beakta de grupper som utsätts för de största omställningsbehoven. Dit hör självklart de korttidsutbildade. Successivt kommer emellertid också arbetsinnehållet för andra grupper att behöva förändras för att man fullt ut skall kunna utnyttja datorstödet. Detta gör att utbildningsbehoven inte är generella och enkla. I flertalet fall krävs en noggrann analys av utbildningsbehoven hos varje enskild myndighet.

Departementschefen framhåller att kompetensutvecklingen på ADB-området särskilt bör stimuleras för tre personalkategorier, nämligen verks-

chefer och ledningsgrupper, anställda som kommer att leda eller medverka i utvecklingsarbete och använda ADB-system samt personal vars arbetssituation radikalt förändras som en följd av datorisering, t.ex. biträdes- och assistentpersonal.

Behovet av utbildning för de olika personalkategorierna tas upp i fyra motioner. I motion 1987/88:Fi15 av Lars Tobisson m.fl. (m) framhålls att det utöver de personalgrupper som anges i propositionen är viktigt att myndigheterna beaktar utvecklingsmöjligheterna för handläggande personal. Erfarenheter från privata företag och en del myndigheter visar att adekvat datorstöd i form av ordbehandling, databaser, kalkylprogram och beslutsfatarstöd genom s.k. artificiella intelligensprogram avsevärt kan höja handläggares effektivitet samtidigt som kvaliteten kan förbättras.

Anne Wibble m.fl. (fp) anför i motion 1987/88:Fi16 att den ordning som anges i propositionen för de grupper som bör prioriteras i utbildningshänseende är typisk för regeringens synsätt. Klyftan mellan högre tjänstemän (oftast män) och kortutbildade (oftast kvinnor) kommer att öka. Enligt motionärerna är det i stället naturligt att använda den motsatta ordningen och låta resonemangen utgå från åtgärder för flertalet av de anställda. Först därefter bör man ta itu med chefernas kompetensutveckling.

I motion 1987/88:Fi13 av Bengt Kindbom och Gunnar Björk (båda c) framhålls att det är den som arbetar med ADB-tekniken som bäst vet hur kompetens och arbetsinnehåll kan utvecklas med datorstödet. Den grundläggande förutsättningen för att detta skall fungera är att alla på en arbetsplats får utbildning i datafrågor.

Vpk pekar i partimotionen 1987/88:Fi14 på fragmentiseringen av det mänskliga arbetet, vilken sägs vara en tungt vägande praktisk faktor i uppkomst och befastande av klasskillnader och social diskriminering, liksom könsrelaterade mönster, ensidiga arbetsmiljöer och orättvis lönespridning. Datorisering kan i sämsta fall ta sig uttryck som befäster och fördjupar sådana mönster.

Datoriseringen innebär emellertid – fortsätter motionärerna – också helt andra möjligheter. I kombination med en bredare utbildning av i första hand anställda med lägre tjänstegrader, kan motsatta mönster främjas. När möjlighet finns för alla att utöva en mer mångsidig kapacitet har detta en rad gynnsamma följder. Kompetens, som eljest förblir outnyttjad, tas till vara. Olika grupper av anställda kan lättare rycka in för varandra och får en bättre insikt i varandras arbetsuppgifter. Arbetsledningen förenklas i och med att de anställda själva i långt högre grad kan leda och organisera sin verksamhet. En mer demokratisk struktur och organisation kan byggas upp, och en mindre ojämlig löne- och tjänstefördelning kan bli följden.

Utskottet vill inledningsvis instämma i vad som anføres i propositionen om behovet av en målmedveten satsning på den statliga personalens kompetensutveckling i samband med ADB-teknikens införande. Som också framhålls i motion FI13 (c) bör samtliga anställda på en arbetsplats där ADB-tekniken introduceras erhålla utbildning om den nya teknikens huvudsakliga användning m.m. Utskottet delar emellertid uppfattningen i propositionen att det kan finnas särskild anledning att ge de grupper som utsätts för de största omställningsbehoven en adekvat utbildning. Utskottet har inte uppfattat att

de grupper som enligt propositionen bör prioriteras är angivna med en inbördes rangordning. Det saknas sålunda anledning att ställa den ena gruppen mot den andra i här aktuellt avseende.

Utskottet delar uppfattningen i motion Fi16 (fp) beträffande utbildningsbehovet för den personal vars arbetssituation radikalt förändras vid införandet av den nya tekniken, dvs. främst biträdes- och assistentpersonalen. För denna personalkategori medför utvecklingen att de "traditionella" arbetsuppgifterna försvinner i och med att handläggarna i allt större utsträckning får tillgång till egna dataterminaler. Genom utbildning kan biträden och assistenter ges möjligheter till nya karriärvägar. Denna fråga är också – som framhålls i propositionen – väsentlig ur jämställdhetssynpunkt. Till den senare frågan återkommer utskottet senare i framställningen. Som också anförs i motion Fi14 (vpk) kan en sådan utveckling också innebära att en kompetens som eljest förblir outnyttjad kan tas till vara.

Utskottet har i det föregående framhållit behovet av utbildning av samtliga anställda i samband med införandet av ADB-tekniken vid myndigheterna. Det sagda innebär att utskottet inte har någon invändning mot vad som anförs i motion Fi15 (m) om behovet av utbildning även för handläggarna.

Utskottet tillstyrker sammanfattningsvis vad som anförs i propositionen beträffande inriktningen på utbildningsverksamheten för den statliga personalen i samband med ADB-teknikens införande. De i sammanhanget behandlade motionerna bör med hänvisning till det anförda inte föranleda något initiativ från riksdagens sida i här aktuella delar.

Utskottet tar här efter upp frågan om *jämställdhet och ADB-användning*. Som utskottet ovan anfört kommer arbetsuppgifterna för biträdes- och assistentpersonalen att genomgå väsentliga förändringar vid införandet av den nya tekniken. Särskilda utbildningsinsatser bör därför riktas mot denna personalkategori. Som anförs i propositionen är de som arbetar i biträdes- och assistentbefattningar främst kvinnor. Datorisering och ny teknik påverkar således i hög grad de yrkesområden som domineras av kvinnor. Andelen kvinnor är för övrigt stor bland de korttidsutbildade. Samtidigt kan konstateras att kvinnor i mindre utsträckning än män får del av den statliga personalutbildningen.

I propositionen föreslås mot den angivna bakgrunden att en vägledning bör utarbetas för myndigheternas arbete med att inom ADB-området skapa utvecklingsmöjligheter, nya yrkesroller och karriärvägar för dem som nu arbetar i biträdes- och assistentbefattningar, dvs. främst kvinnor. Vägledningen skall särskilt inriktas på att beskriva hur man kan skapa mer kvalificerade befattningar på ADB-området för dessa personalkategorier. Detta uppdrag bör ges till statens institut för personalutveckling (SIPU).

I motion Fi16 (fp) framhålls i denna del att uppdraget till SIPU skall ges ett bestämt datum då det skall vara genomfört. Syftet med vägledningen bör vidare vidgas och också handla om att ta till vara kvinnors goda praktiska erfarenheter av att arbeta med ADB och hur dessa kan tas till vara.

Utskottet delar uppfattningen i propositionen att en särskild vägledning bör utarbetas i syfte att främja jämställdheten på de statliga arbetsplatserna i samband med införandet av ADB-tekniken. Utskottet har anledning utgå från att arbetet med att ta fram denna vägledning bedrivs skyndsamt. Något

bestämt datum för när arbetet skall vara slutfört kan emellertid inte anses erforderligt. Det bör ankomma på SIPU att ta ställning till den föreslagna vägledningens närmare innehåll utöver vad som framgår i propositionen. Motion Fi16 (fp) bör med hänvisning härtill lämnas utan åtgärd i aktuell del.

När det gäller frågan om *utbildningsanordnare* utgår propositionen från att SIPU och statskontoret skall ta ett betydande ansvar för de erforderliga utbildningsinsatserna. Detta utesluter inte enligt utskottets mening att även andra utbildningsanordnare kan komma i fråga. Utskottet utgår från att utbildningsverksamheten bedrivs på ett kvalificerat och kompetent sätt. Med det anförda bör motionerna Fi15 (m) och Fi16 (fp) i här berörda delar inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet vill slutligen beträffande utbildningen av de statligt anställda i här aktuellt avseende i likhet med propositionen framhålla att lärandet av den nya tekniken så långt möjligt skall ingå som en naturlig del i arbetet och att kompetensutvecklande insatser bedrivs i direkt anslutning till myndigheternas verksamhet. Genomförandet bör – som framhålls i propositionen – bekostas av berörda myndigheter inom befintliga ekonomiska ramar.

Utskottet tillstyrker att medel från trettonde huvudtitelns anslag C 8. Bidrag till vissa utvecklingsåtgärder får tas i anspråk för utveckling av hjälpmedel för myndighetsorienterad kompetensutveckling riktad mot de prioriterade personalgrupperna.

Utöver vad utskottet ovan uttalat avseende kompetensutvecklingen i statsförvaltningen vill utskottet med anledning av vad som anförts i motion 1987/88:Fi13 (c) framhålla datateknikens betydelse för den regionala utvecklingen. Ett tillvaratagande av den nya teknikens möjligheter till en decentralisering av uppgifter inom de statliga myndigheterna kan ge nya arbetstillfällen i de sysselsättningsmässigt svaga regionerna. Vidare kan uppnås en angelägen kompetenshöjning i dessa regioner. Hithörande frågor behandlas av arbetsmarknadsutskottet i betänkandet AU 1987/88:13.

Stockholm den 12 april 1988

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

Lars Ulander

Närvarande: Lars Ulander (s), Elver Jonsson (fp), Alf Wennerfors (m), Lahja Exner (s), Börje Hörnlund (c), Gustav Persson (s), Sten Östlund (s), Bo Nilsson (s), Charlotte Branting (fp), Inge Carlsson (s), Kersti Johansson (c), Sven Lundberg (s), Ingrid Hemmingsson (m), Erik Holmkvist (m) och Karl-Erik Persson (vpk).

Utbildning för de olika personalkategorierna

Karl-Erik Persson (vpk) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 47 börjar med "Utskottet vill" och på s. 48 slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

Det är en självklarhet att staten tar sitt ansvar när det gäller utbildning av den egna personalen i samband med införandet av ADB-tekniken. Utbildningen bör – som framhålls i motion Fi14 (vpk) – läggas upp på ett sådant sätt att den i första hand riktas mot de anställda med lägre tjänstegrader. Ges denna gruppen bredare utbildning motverkas tendenserna till ökade klasskillnader och social diskriminering, könsrelaterade mönster, ensidiga arbetsmiljöer och orättvis lönespridning.

Det gäller att stimulera de anställda att utnyttja sin kapacitet fullt ut. Därmed kan olika grupper av anställda lättare rycka in för varandra och få en bättre insikt i varandras arbetsuppgifter. Arbetsledningen förenklas i och med att de anställda själva i långt högre grad kan leda och organisera sin verksamhet. Vidare ges förutsättningar att undvika ensidigt arbete.

Utskottet ställer sig sammanfattningsvis bakom kravet i motion Fi14 (vpk) på att en mer demokratiskt strukturerad organisation byggs upp. I detta ligger att löne- och tjänstefördelningen bör göras mer jämlik än i dag. Detta synsätt bör ligga till grund för utbildningen i samband med ADB-teknikens införande i den statliga verksamheten.

Vad utskottet anfört med tillstyrkan av motion Fi14 i aktuell del bör ges regeringen till känna. Övriga motioner avstyrks i motsvarande delar.

Sammanfattning	1
Inledning	1
Propositionerna	2
Motionsyrkandena	3
Utskottet	6
Fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen	6
Den statliga personalens kompetens inom ADB-området	8
Arbetsmiljö	11
Säkerhet och sekretess	13
Förvaltning och omprövning av ADB-system	17
ADB-investeringar	18
Standardisering och normering	20
Samverkan mellan stat, kommun och landsting	21
Forskning och utveckling	22
DAFA och ESKA Statskonsult AB	22
Anslag och övriga frågor	23
Hemställan	23
 Reservationer	
1. Fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen (mom. 1) (fp, c)	25
2. Fortsatt inriktning av datapolitiken för statsförvaltningen (mom. 1) (vpk)	26
3. Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (mom. 2) (m)	26
4. Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (mom. 2) (fp)	27
5. Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (mom. 2) (c)	29
6. Den statliga personalens kompetens inom ADB-området (mom. 2) (vpk)	29
7. Arbetsmiljö (mom. 3) (m, fp, c)	30
8. Säkerhet och sekretess (mom. 4) (m, fp, c)	31
9. ADB-investeringar (mom. 6) (m, fp, c)	33
10. ADB-investeringar (mom. 6) (vpk)	34
11. Standardisering och normering (mom. 7) (m)	35
12. Samverkan mellan stat, kommun och landsting (mom. 8) (c)	35
13. DAFA och ESKA Statskonsult AB (mom. 9) (m)	36
 Särskilda yttranden	
1. Förvaltning och omprövning av ADB-system (mom. 5) (c)	36
2. Forskning och utveckling och datorcentralen QZ (mom. 13) (fp) ...	36
 Bilagor	
1. Försvarsutskottets yttrande (FöU 1987/88:2 y)	38
2. Arbetsmarknadsutskottets yttrande (AU 1987/88:2 y)	46

